

MATERIALE DIN EPOCA BRONZULUI TÂRZIU DIN AȘEZAREA MERENI

DE

EUGEN SAVA

Localizarea sitului și istoricul cercetărilor. În împrejurimile comunei Mereni, județul Chișinău, Republica Moldova, au fost descoperite și cartografiate circa 20 de obiective arheologice datate în diferite perioade cultural-istorice (fig. 1A)¹. Unul dintre aceste obiective, o așezare cu mai multe straturi culturale, numită convențional Mereni II, a fost cercetată prin săpături de șantier de amploare în anii 1986–1987². Așezarea este situată între comunele Mereni și Chirca (fig. 1A), ocupând coasta de sud a unui promontoriu (fig. 1B), la aproximativ 1,5 km de extremitatea sud-estică a comunei Mereni și la 0,5 km de la marginea nord-vestică, a comunei Chirca, pe locul numit „La Sărăcuța”. La sud-est de așezare se găsește o fântână – „Fântâna lui Puhocanu”, iar la sud-vest se află iazul gospodăriei agricole Mereni (fig. 1A–B). Așezarea Mereni II este cunoscută în literatura arheologică și sub denumirea Chirca, dar s-a constatat că în acest caz este vorba de unul și același sit, periferia estică a sitului Mereni II fiind greșit considerată ca obiectiv separat³.

Conform datelor de perieghază, suprafața sitului este de circa 30 000 m², în limita acestei suprafețe adunându-se materiale care aparțin mai multor orizonturi cultural-cronologice. Aceste observații preliminare au fost confirmate și de săpăturile de șantier. S-a constatat, de asemenea, că, în diferite zone ale sitului, ponderea materialului, atribuit diferitor epoci și culturi, este neuniformă.

În 1986 investigațiile de șantier au fost efectuate de Gh. Postică și E. Sava⁴, iar în 1987 de Gh. Postică, V.A. Dergacev și E. Sava⁵. În decurs de doi ani situl a fost cercetat prin săparea a șase secțiuni (I–VI), inegale după mărime și plasate la distanțe diferite una de alta. Suprafața total cercetată constituie circa 1600 m². S-a stabilit că situl conține următoarele orizonturi cultural-cronologice: epoca neoliticului; epoca bronzului tardiv; perioada timpurie a epocii fierului; epoca antică târzie și epoca evului mediu. Cele mai reprezentative materiale aparțin culturii Sântana de Mureș–Cernjachov, care ocupă practic toată suprafața sitului. Or, suprapunerea verticală a straturilor culturale ulterioare a deteriorat puternic orizontul de locuire din epoca bronzului târziu. Totodată, este necesar de menționat că materialele din epoca bronzului, parțial cele din epoca neoliticului și epoca fierului, au fost descoperite, cu pregnanță evidentă, în zona estică a așezării, în limita secțiunilor III și V (fig. 2)⁶, iar materialele din epoca evului mediu au fost mai frecvente în zona de vest a sitului (secțiunile I, II, IV, VI).

¹ Cercetări periegetice efectuate de Gheorghe Postică.

² Responsabil de cercetările de șantier din așezarea Mereni II a fost Gh. Postică, căruia și pe calea aceasta îi mulțumesc pentru permisiunea de a publica materiale inedite.

³ I.G. Vlasenko; V.Ja. Sorokin, *Arheologičeskie pamjatniki v zonach novostroek severa i centra Moldavii, în Arheologičeskie issledovanija v Moldavii v 1977–1978 gg.*, Kișinev, 1982, p. 193. Având în vedere, că multe toponime, nume proprii și termeni de specialitate în perioada sovietică au fost nejustificat rusificate și în așa formă au fost utilizate în majoritatea lucrărilor științifice, inclusiv rapoartele de șantier scrise în limba rusă, voi păstra forma autentică a bibliografiei citate în articolul de față. Transliterarea numelor proprii rusești, a denumirilor de localități, a titlurilor de articole și rapoartelor de șantier din limba rusă s-a efectuat după normele internaționale (Transliteration slawischer kyrillischer Buchstaben. DIN 1460).

⁴ Gh. Postică, *Otčet o raskopkach 1986 goda na poselenii Mereny-II.*, Arhiva MA IAE AȘ RM, nr. inv. 254, Kișinev 1987.

⁵ V.A. Dergacev, Gh.I. Postică, E.N. Savva, *Otčet o polevych issledovanijach Pugačenskoj arheologičeskoj ekspedicii u ss. Mereny i Kirka Novoanenskogo rajona v 1987 godu*, Arhiva MA IAE AȘ RM, nr. inv. 275, Kișinev 1988. Este necesar de menționat că în 1987, sub conducerea lui V. Dergacev, s-a cercetat și un grup de tumuli (fig. 1A), însă rezultatele acestor investigații de șantier vor fi publicate într-un alt articol.

⁶ Pe planul de șantier, publicat în acest articol, sunt numerotate numai construcțiile atribuite culturii Sabatinovka.

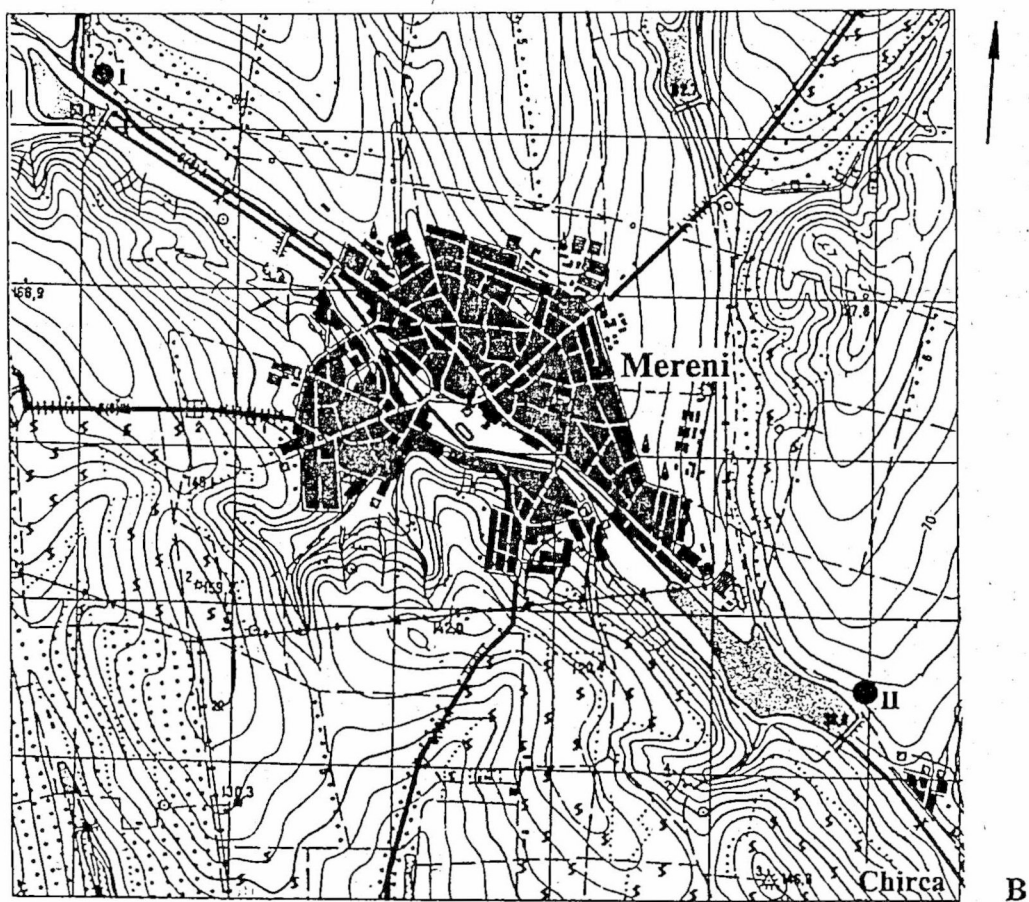
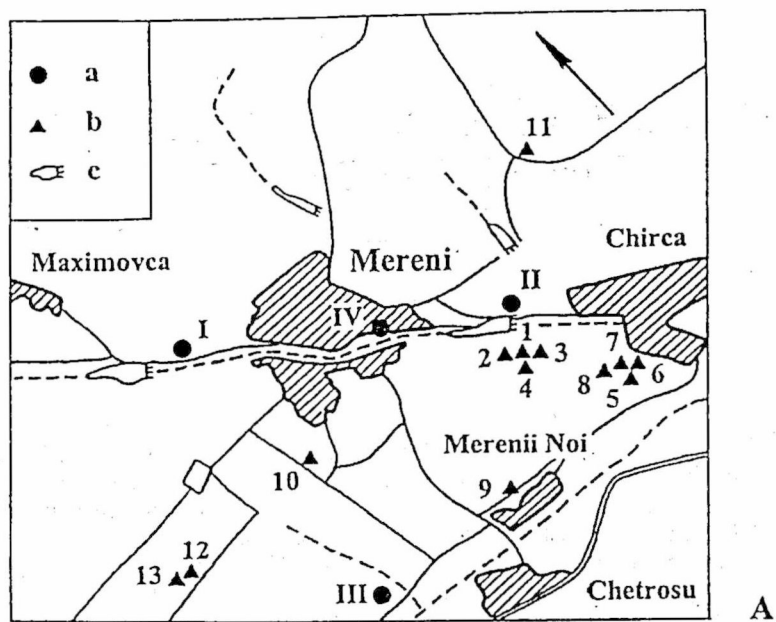

Fig. 1. Planul de localizare (A) și planul topografic (B) a monumentelor din împrejurimile comunei Mereni.
Semne convenționale: a – așezări; b – tumuli; c – lacuri. Scara planului topografic (B): 1 × 25 000 m.

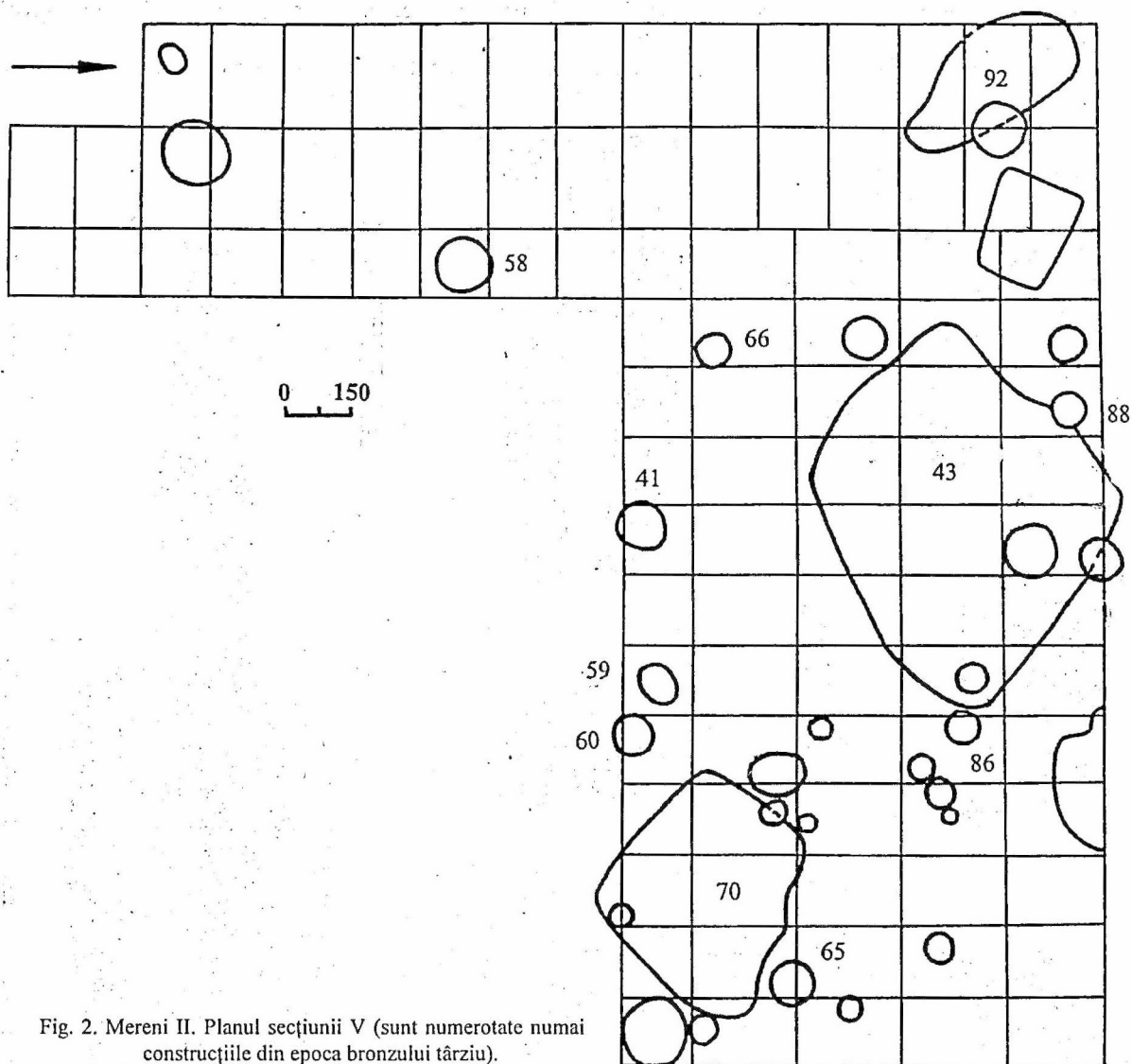

Fig. 2. Mereni II. Planul secțiunii V (sunt numerotate numai construcțiile din epoca bronzului târziu).

În articolul de față ne propunem scopul de a familiariza specialiștii cu materialele epocii bronzului tardiv, care până în prezent au rămas inedite⁷. În afară de rapoartele de șantier nominalizate, informații de ordin general despre materialele epocii bronzului tardiv depistate în așezarea Mereni II mai pot fi găsite în alte surse de arhivă și în unele articole⁸.

În campaniile cercetărilor de teren din 1986–1987 stratul cultural din epoca bronzului a fost reprezentat prin figurine zoomorfe de lut ars (fig. 3, 1-2), două obiecte din corn și os (fig. 3, 3-4), câteva vase intacte (fig. 3, 5-6), un fragment de ac(?) și un pumnal (fig. 3, 7-8), ambele lucrute din bronz, locuințe (fig. 4; 6; 8-9),

⁷ Materialele arheologice care nu se referă la epoca bronzului tardiv vor fi publicate separat.

⁸ L. Ciobanu, *Repertoriul monumentelor arheologice din raionul Anenii Noi*, Republica Moldova, Arhiva MC RM, Chișinău, 1993, p. 2; O.G. Levickij, E.N. Savva, *Nekotorye aspekty razvitija chozjajstvennyh sistem epochi srednej i pozdnej bronzy v Moldove*, în *Chozjajstvennye komplekxy drevnich obščestv Moldovy*, Kișinev, 1991, p. 53, 56, fig. 1,20; E.N. Savva, *Kul'tura mnogovalikovoj keramiki Dnestrovsko-Prutskogo mezhdureč'ja (po materialam pogrebal'nogo obrjada)*, Kișinev, 1992, p. 149, fig. 60,4; E. Sava, *Epoca bronzului – perioada mijlocie și târzie, secolele XVII–XII î.e.n.*, în *Thraco-Dacica*, XV, București, 1994, p. 147, fig. 6,8-27, 29; E. Sava, *Die Rolle der „ostlichen“ und „westlichen“ Elemente bei der Genese des Kulturkomplexes Noua-Sabatinovka (Nach den Materialien des Prut-Dnestr Zwischenstromgebiets)*, în *Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe*, SSB, Band 20, PAS, Band 12, München-Rahden/Westfalen 1998, p. 296-297, fig. 20,6-7; fig. 24,2.

gropi menajere (fig. 5; 7) și un număr ne semnificativ de fragmente ceramice, cu precădere de facies grosier (fig. 10-15).

În continuare materialele vor fi prezentate conform etapelor de descoperire a lor în șantierele arheologice.

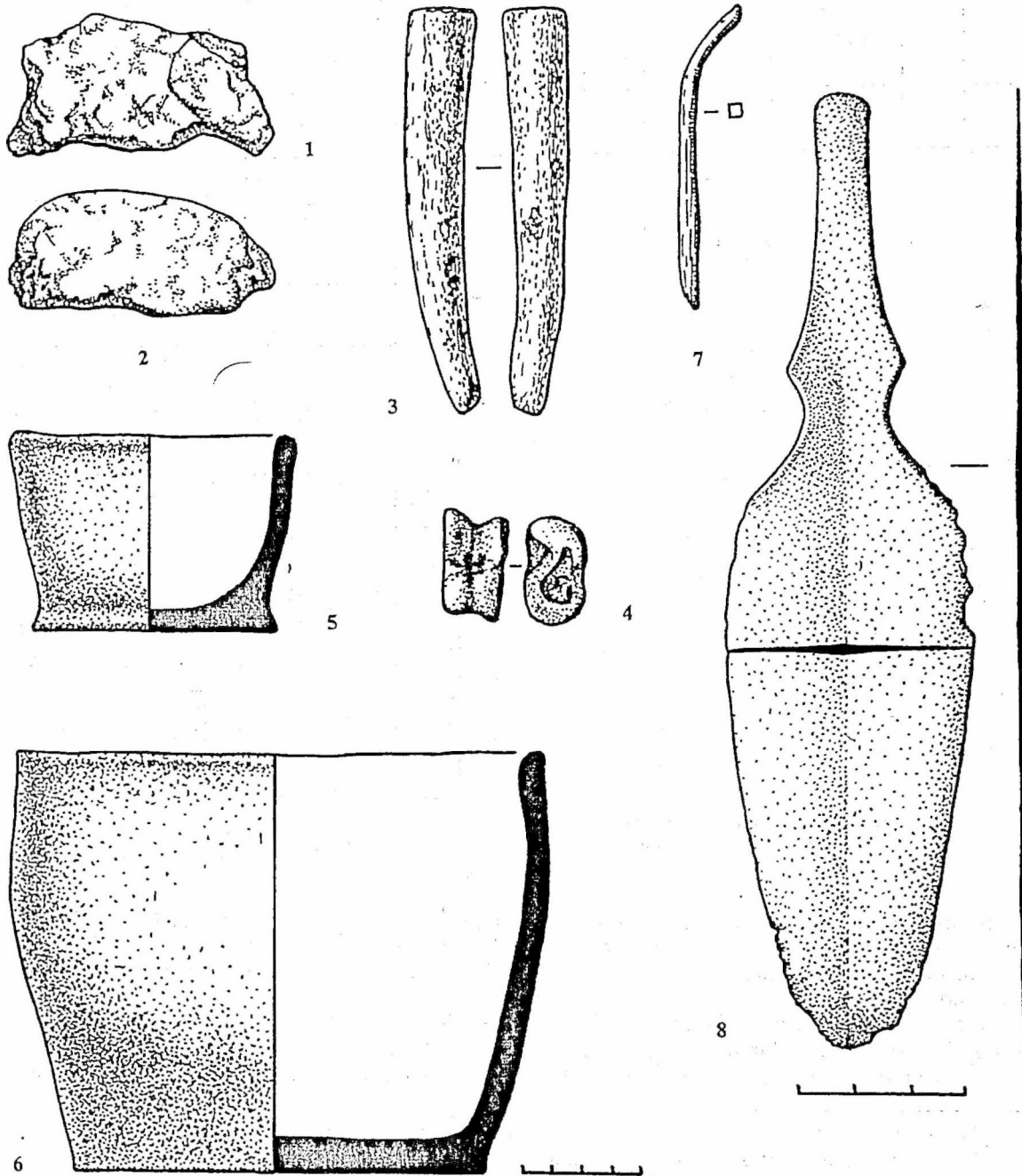

Fig. 3. Mereni II. Materiale din secțiunea III și V: 1, 2, figurine zoomorfe din construcția nr. 58; 3 obiect de corn cu urme de prelucrare din construcția nr. 43; 4, astragal cu urme de prelucrare din construcția nr. 43; 5, 6, vase din stratul de cultură al secțiunii III; 7, fragment de ac (?) de bronz din construcția nr. 17; 8, pumnal de bronz din stratul de cultură al secțiunii III (1-2, lut ars; 3-4, corn și os; 5-6, ceramică; 7-8, bronz).

⁹ Majoritatea materialelor se află în fondurile MA IAE AȘ RM, iar o mică colecție de ceramică se păstrează și în muzeul comunei Mereni.

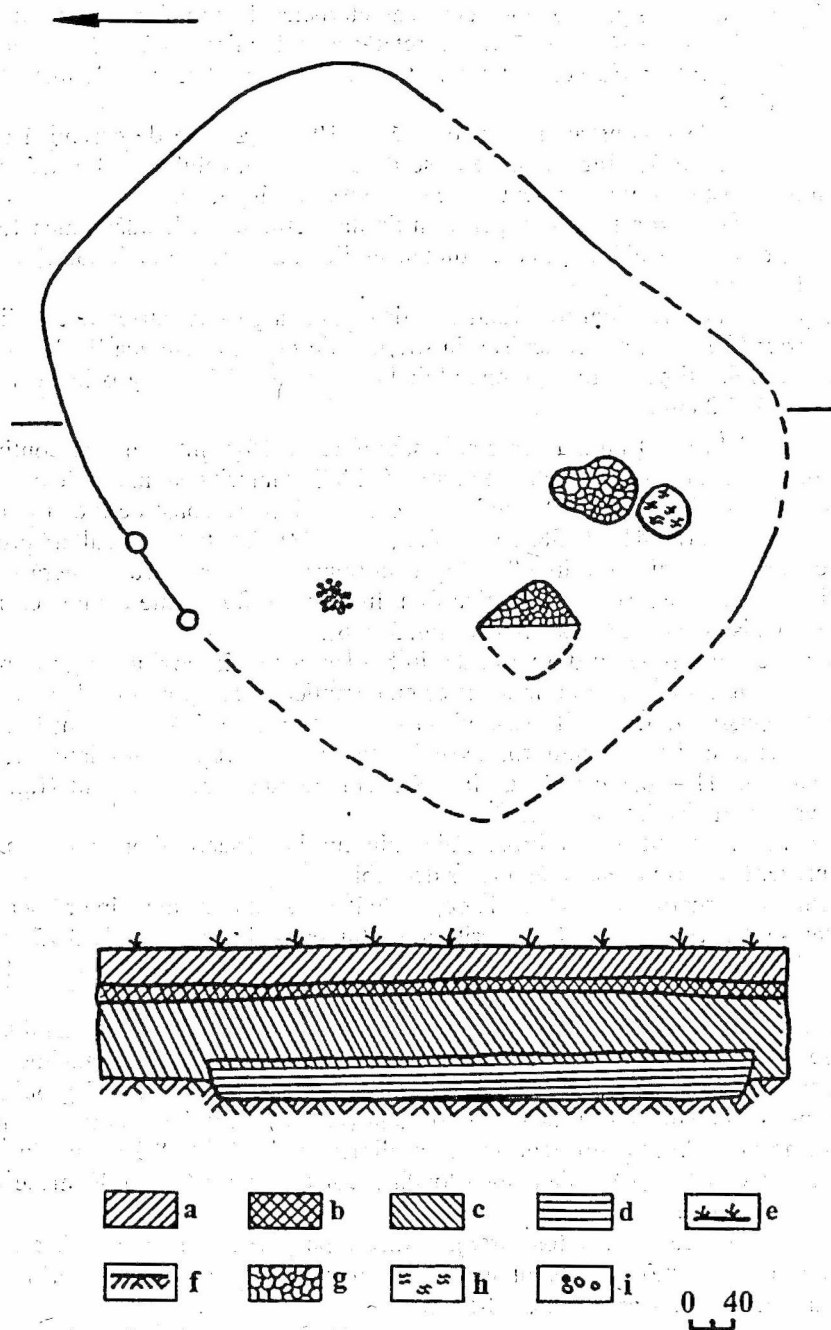

Fig. 4. Mereni II. Secțiunea III. Planul și profilul construcției nr. 17. Semne convenționale:
 a – sol de culoare cenușie; b – sol negru; c – sol brun-deschis; d – sol negru;
 e – suprafața actuală a solului; f – sol steril; g – vetre; h – cenușă; i – piatră.

Șantiérul din 1986. În campania cercetărilor de teren din 1986 au fost săpate secțiunile I-III (570 m²), însă materiale aparținând epocii bronzului târziu au fost găsite foarte puține și numai în limita secțiunii III.

Construcția nr. 17 (bordei?) (fig. 4)¹⁰ a fost descoperită în secțiunea III, la adâncimea 1,25 m de la nivelul actual al solului. Construcția avea o formă rectangulară în plan, cu dimensiunile 5,2 × 7,0 m (30,4 m²), cu colțurile rotunjite; fiind orientată pe axa SV-NE. Adâncimea construcției era de 1,45 m de la nivelul solului actual. Pe linia peretelui vestic s-au descoperit două gropi de piloni cu diametrul 20 cm și adâncimea 30 cm de la podeaua locuinței. Având în vedere că podeaua locuinței era săpată în sol steril, cât și lipsa în umplutura ei a

¹⁰ Numerotarea construcțiilor coincide cu cea din rapoartele de șantier.

oricăror urme de lipitură de lut sau altor elemente caracteristice locuințelor de suprafață, se poate trage concluzia că și construcția în cauză poate fi interpretată ca o locuință adâncită în sol de tip bordei. În perimetrul ei au fost descoperite patru vetre, din care trei reprezentau platforme de lut puternic arse, iar una era formată din pietre (fig. 4).

În umplutura și pe podeaua construcției au fost găsite 102 fragmente de ceramică grosieră aparținând epocii bronzului târziu și circa 30 fragmente de oase de animale (tabelul 1)¹¹. La adâncimea 1,4 m de la nivelul actual al solului a fost găsit un fragment de ac (?) de bronz (fig. 3, 7).

Construcția nr. 46 (groapă) a fost descoperită în limita secțiunii III, la adâncimea 1,05 m de la nivelul actual al solului. Avea o formă ovală, în plan, cu dimensiunile 1,25 × 1,45 m (fig. 5, 2) și adâncimea 1,15 m de la nivelul actual al solului.

În umplutura gropii s-au găsit doar trei fragmente de ceramică grosieră atribuite epocii bronzului târziu.

Pumnalul de bronz (fig. 3, 8) a fost depistat în stratul cultural din secțiunea III, la adâncimea 0,68 m de la nivelul actual al solului. Dimensiunile pumnalului: lungimea – 17,1 cm; grosimea lamei – 0,1-0,2 cm; lățimea maximă a lamei – 4,2 cm.

Santierul din 1987. În acest an s-a cercetat o suprafață de 1040 m². Au fost continuate săpăturile în limita secțiunii III, dar au fost dezvelite și alte secțiuni (V și VI). Majoritatea materialelor din epoca bronzului au fost depistate în limita secțiunilor III și V, unde s-au descoperit patru construcții de tip locuință (nr. 43, 70, 78, 92) și nouă gropi menajere (nr. 41, 46, 58, 59, 65, 66, 72, 86, 88), din stratul de cultură provenind circa 3 500 fragmente ceramice, care predominant (circa 85%) aparțin tipurilor de ceramică grosieră și numai câteva zeci de fragmente pot fi atribuite categoriei de ceramică fină. În afară de fragmente ceramice, în stratul de cultură al secțiunii III au fost depistate și două vase intacte (fig. 3, 5-6).

Vase din stratul de cultură. Unul din vase, de tip borcan, a fost în poziție cu gura în jos, la adâncimea 0,65 m. Vasul este modelat din pastă de lut în amestec cu ceramică pisată și are o culoare a ambelor suprafețe, brun-gălbui cu pete cenușii. Dimensiunile vasului: H – 14,8 cm; D gurii – 17,5 cm; D fundului – 13,1 cm (fig. 3, 6). Sub acest vas se mai găsea unul, tot de tip borcan, dar de proporții miniaturale, instalat cu gura în sus. Dimensiunile vasului: H – 6,7 cm; D gurii – 9,5 cm; D fundului – 8,4 cm (fig. 3, 5). Sub aspect tehnologic, ambele vase sunt absolut identice.

Majoritatea ceramicii atribuite epocii bronzului târziu din limita secțiunilor III și V, a fost descoperită în complexe închise, prezentând prin aceasta un interes deosebit.

Or, în continuare construcțiile și materialele depistate în ele sunt prezentate în ordinea descoperirii lor.

Construcția nr. 41 (groapă) a fost descoperită în secțiunea V, la aproximativ 3,75 m la sud de locuința nr. 43 (fig. 2), la adâncimea 0,8 m de la nivelul actual al solului. Ea avea în plan o formă circulară, cu dimensiunile 1,20 × 1,25 m (fig. 5, 1) și adâncimea 1,20 m.

În groapă au fost găsite 42 fragmente de ceramică grosieră atribuite epocii bronzului târziu.

Construcția nr. 43 (bordei?) a fost depistată în secțiunea V (fig. 2), la adâncimea 0,7-1,15 m de la nivelul actual al solului. În partea de nord și nord-est construcția era întretăiată de 3 gropi (nr. 48, 49, 87) din perioada culturii Sântana de Mureș-Černjachov și de una (nr. 88) atribuită epocii bronzului târziu (fig. 5). Construcția avea forma unui dreptunghi neuniform, cu dimensiunile 7,6 × 8,5 m (60,8m²), cu pereții, de la nivelul descoperirii, verticali (fig. 6). Adâncimea totală a construcției era de 1,30 m de la nivelul actual al solului. În locuință s-au descoperit cinci vetre.

Vatra situată în partea centrală a fost aranjată direct pe podeaua locuinței și era formată din două platforme (1,1 × 0,85 m și 1,45 × 0,9 m) de lut ars (fig. 6) cu grosimea de 2-4 cm. Ulterior s-a constatat că sub această vatră podeaua locuinței era arsă cu încă 3-5 cm.

A doua vatră se afla la 0,4 m spre vest de vatra centrală, însă era adâncită cu 15 cm mai jos de nivelul podelei locuinței (fig. 6). Vatra avea dimensiunile 0,85 × 0,60 m, iar podina ei, formată din sol steril, era puternic arsă (până la 5 cm).

A treia vatră, de formă ovală (0,6 × 0,4 m), se găsea în colțul de vest a locuinței și reprezenta o platformă de lut bătut (posibil chiar sol steril) supraînălțată cu 15 cm deasupra podelei locuinței (fig. 6).

A patra vatră era situată în partea de nord a construcției. Ea reprezenta o platformă de lut ars cu diametrul maxim 0,6 m (fig. 6).

¹¹ Determinările paleozoologice din așezarea Mereni-II au fost efectuate de A. David. Însă este dificil de tras concluzii certe referitoare la componența paleozoologică a orizontului epocii bronzului târziu, deoarece acest strat de cultură este deranjat și melanjat abundant cu materiale din diferite perioade cultural-cronologice. În articolul de față se prezintă numai datele arheozoologice depistate în complexe închise, în care s-au descoperit materiale cert atribuite epocii bronzului târziu.

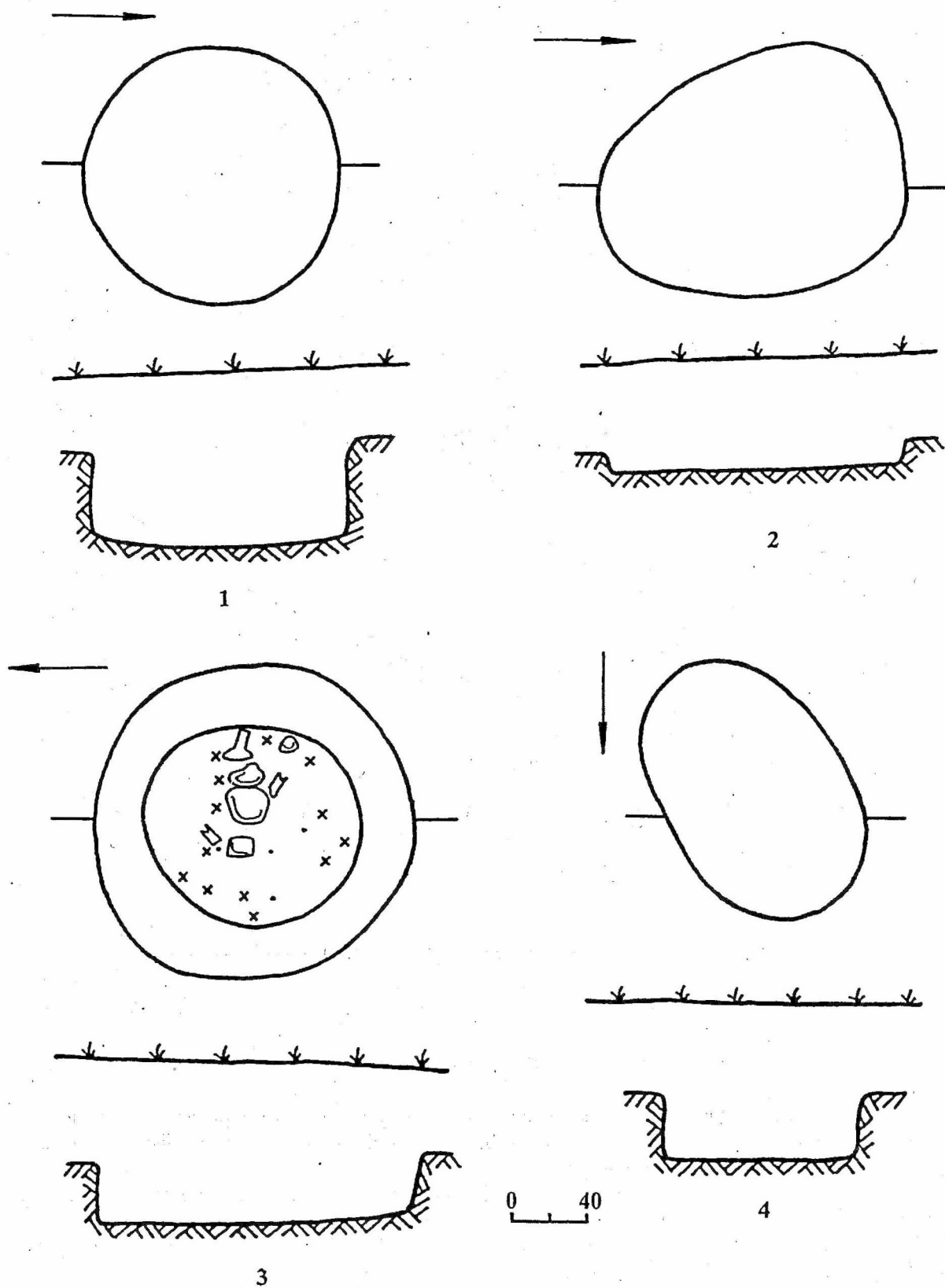

Fig. 5. Mereni II. Gropi menajere din secțiunea III și V. 1 – gr. 41; 2 – gr. 46; 3 – gr. 58; 4 – gr. 59.

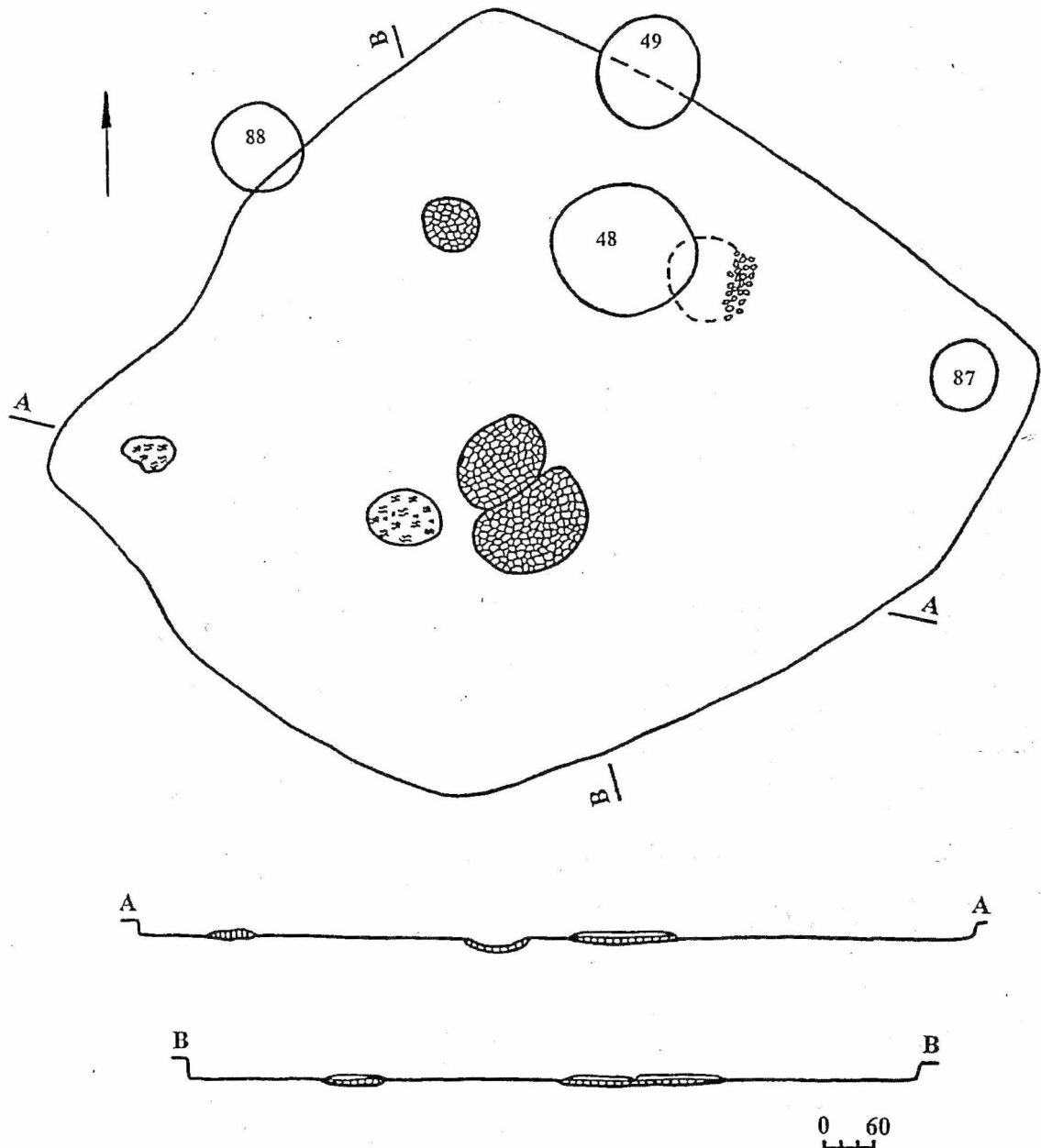

Fig. 6. Mereni II. Planul și profilul construcției nr. 43.

A cincea vatră (?), situată aproape de peretele estic al locuinței (fig. 6), reprezenta o aglomerație de pietre arse. Dar forma și dimensiunile ei sunt imposibil de restabilit, deoarece ea a fost distrusă prin săparea gropii nr. 48 din perioada antică târzie (fig. 6).

În jurul vetrelor, cu precădere direct pe podeaua locuinței, s-au găsit 314 fragmente de ceramică grosieră și numai câteva fragmente de ceramică fină (fragmente de torti și buze de cești).

De asemenea, au fost depistate un fragment de corn (fig. 3, 3) cu urme de tăiere la unul din capete și un astragal (fig. 3, 4), cu semne de prelucrare la extremități.

Este necesar de menționat că în locuință s-a găsit un fragment de ceramică și cinci bucăți de zgură de lut cu urme de oxizi de bronz, însă piese lucrate din bronz nu s-au descoperit.

În stratul de sol suprapus peste podeaua locuinței s-au găsit 27 fragmente de oase de animale.

Construcția nr. 58 (groapă) a fost descoperită în secțiunea V (fig. 2), la adâncimea 1,05 m de la nivelul actual al solului. Groapa era circulară, în plan, având diametrul 1,58 m (fig. 5, 3), și adâncimea 1,35 m de la nivelul actual al solului.

În umplutura gropii au fost găsite 50 fragmente de ceramică grosieră din epoca bronzului târziu și două statuetze zoomorfe (fig. 3, 1-2). Statuetele sunt modelate din pastă de lut în amestec cu cioburi pisate și substanțe organice. Culoarea suprafeței lor este gălbuie-roșiatică, iar în spărtură pasta are culoare neagră. În groapă s-au mai găsit 29 fragmente de oase de animale, predominante fiind oasele de bovine (Tabelul 1).

Tabelul 1

Rezultatele determinărilor osteologice ale materialelor din așezarea Mereni II, efectuate de A. David

Nr/ord.	construcția	numărul de oase/numărul de indivizi	specia	% total de specii
1	nr. 58 nr. 70	17/2 135/4	Bovine	62,5
2	nr. 58 nr. 70	9/2 63/4	Ovine/caprine	29,6
3	nr. 58 nr. 70	3/1 6/1	Cal	3,7
4	nr. 70	7/1	Cerb nobil	2,9
5	nr. 70	3/1	Iepure	1,2
Total		243/16		100

Construcția nr. 59 (groapă) a fost sesizată în secțiunea V, la 4, 5 m SE de construcția nr. 43 (fig. 2), la adâncimea 1,05 m de la nivelul actual al solului. În plan avea forma circulară cu diametrul 1,15 m (fig. 5, 4) și adâncimea 1,25 m.

În umplutura gropii s-au găsit cinci fragmente de ceramică grosieră tipice epocii bronzului târziu, câteva fragmente de oase de animale și pietre.

Construcția nr. 60 (groapă) a fost descoperită în secțiunea V, lângă construcția nr. 59 (fig. 2), la adâncimea 1,0 m de la nivelul actual al solului. Groapa, cilindrică, cu diametrul 1,15 m, avea adâncimea de 1,25 m.

În umplutura gropii s-au găsit cinci fragmente de ceramică grosieră, atribuită epocii bronzului târziu, câteva fragmente de oase de animale și pietre.

Construcția nr. 65 (groapă) a fost depistată în secțiunea V, lângă latura de est a construcției nr. 70 (fig. 2), la adâncimea 0,85 m de la nivelul actual al solului. Groapa era cilindrică, cu dimensiunile 1,25 × 1,30 m (fig. 7, 1) și avea adâncimea de 1,25 m.

În umplutura gropii a fost găsit un fragment de ceramică grosieră, câteva fragmente de lut ars și un os de animal.

Construcția nr. 66 (groapă) a fost descoperită în secțiunea V, la 3,0 m la SV de locuința nr. 43 (fig. 2), la adâncimea 0,80 m de la nivelul actual al solului. Groapa cilindrică în plan, cu dimensiunea 0,95 × 1,0 m (fig. 7, 2), avea adâncimea 1,05 m.

În umplutura gropii s-au găsit 28 fragmente de ceramică grosieră tipice epocii bronzului târziu, mici fragmente de lut ars și câteva fragmente de oase de animale.

Construcția nr. 70 (bordei?) a fost observată în secțiunea V (fig. 2), la adâncimea 0,95–1,10 m de la nivelul actual al solului. Colțul de sud a fost deranjat de groapa nr. 69, iar peretele de nord-vest – de groapa nr. 72, ambele din perioada culturii Sântana de Mureș–Cernjachov (fig. 6). Locuința avea o formă rectangulară, cu colțurile ușor curbate, cu dimensiunile 5,8 × 4,2–6,5 m (aproximativ 38 m²) și pereții verticali. Pe podeaua locuinței, adâncită în sol steril, se găseau două vetre, o pată de cenușă și o adâncitură (fig. 8).

Vatra, amplasată în colțul de vest al locuinței, reprezenta o platformă ovală (0,65 × 0,78 m) formată din pietre plate, sub care se afla un strat de lut ars cu grosimea de 5–7 cm. Pietre plate, cu urme de lipitură de lut, se găseau și în jurul podinei, formând, probabil, un fel de bordură în jurul vetrei.

A doua vatră (?), cu diametrul 0,85 m, se găsea la 0,7 m nord-est de prima vatră și reprezenta o aglomerație de cenușă și cărbune de lemn adâncită în podea (fig. 8). Sub cenușă și cărbunele lemnoase, stratul de sol steril era puternic ars (până la 5 cm adâncime).

La 0,25 m spre sud de această vatră (?), în podeaua locuinței, s-a descoperit o adâncitură ovală (0,7 × 0,8 m) care cobora până la 10 cm în solul steril.

În partea de sud a locuinței, direct pe podea, s-a găsit un strat subțire de cenușă, conținând cărbune de lemn și boabe de cereale puternic calcinate (puține și indeterminate).

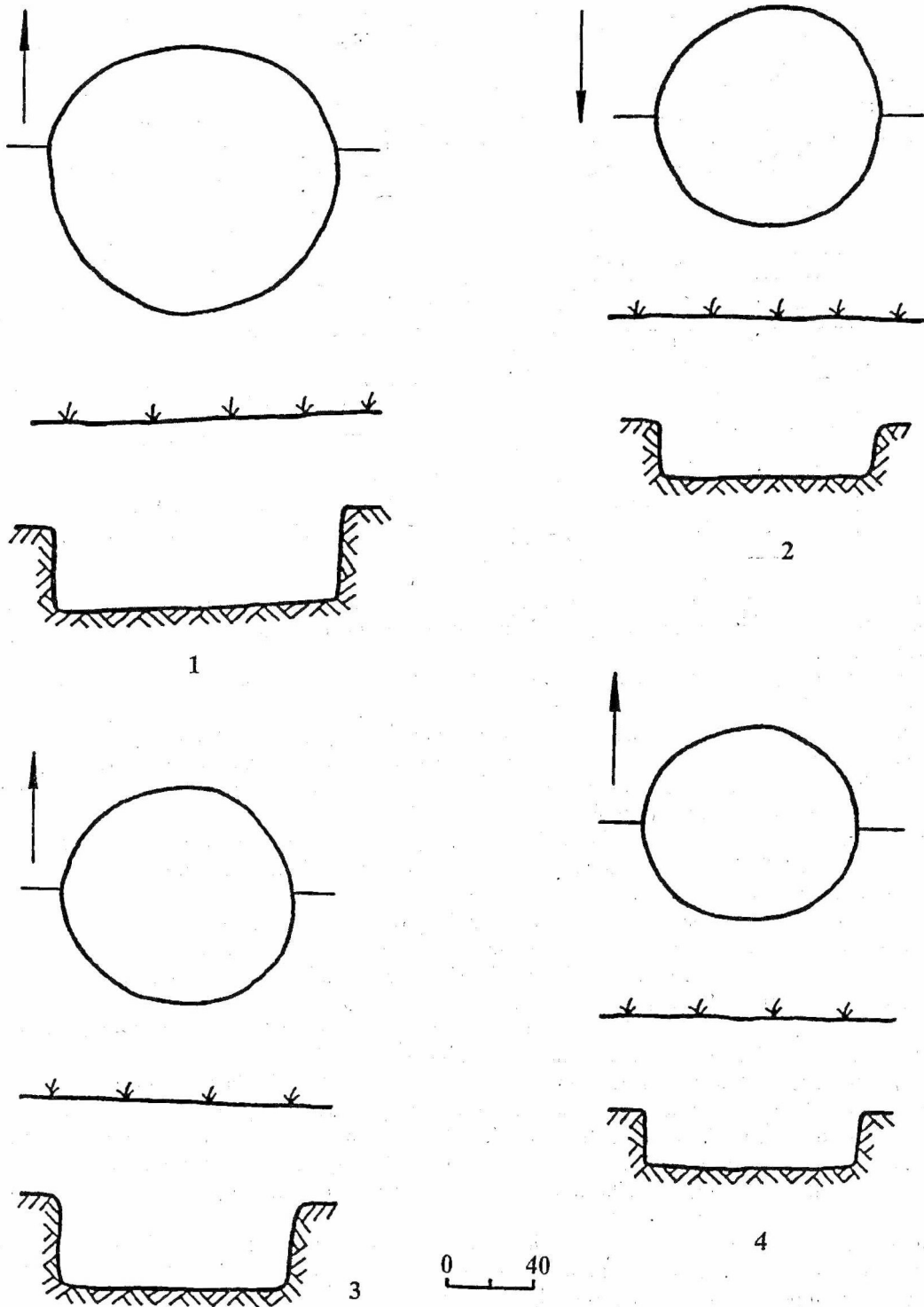

Fig. 7. Mereni II. Gropi menajere din secțiunea V. 1 – gr. 65; 2 – gr. 66; 3 – gr. 86; 4 – gr. 88.

În umplutura construcției s-au descoperit 122 fragmente de ceramică grosieră tipice epocii bronzului târziu, câteva fragmente de lut ars și 113 fragmente de oase de animale, predominant de bovine (Tabelul 1).

Construcția nr. 78 (locuință de suprafață?) a fost descoperită în secțiunea V, la adâncimea 0,35 m de la nivelul actual a solului și reprezenta două aglomerații de pietre calcaroase, situate la aproximativ 1,5 m una de

la alta (fig. 9, 1). Dimensiunile pietrelor, care formau aceste construcții, erau diferite, dar nu mai mari de $4 \times 15 \times 20$ cm. Pietrele formau două linii ușor curbate pe axa V-E. Una din ele avea lungimea maximă de 0,8 m, iar alta de 1,6 m. Lățimea lor era de 0,6 m, iar grosimea stratului de pietre nu depășea 10 cm (fig. 9, 1/A-A). Posibil, aceste ruine formau inițial o singură construcție care este asemănătoare cu locuințele de suprafață cu pereții, în partea inferioară, clădiți din pietre.

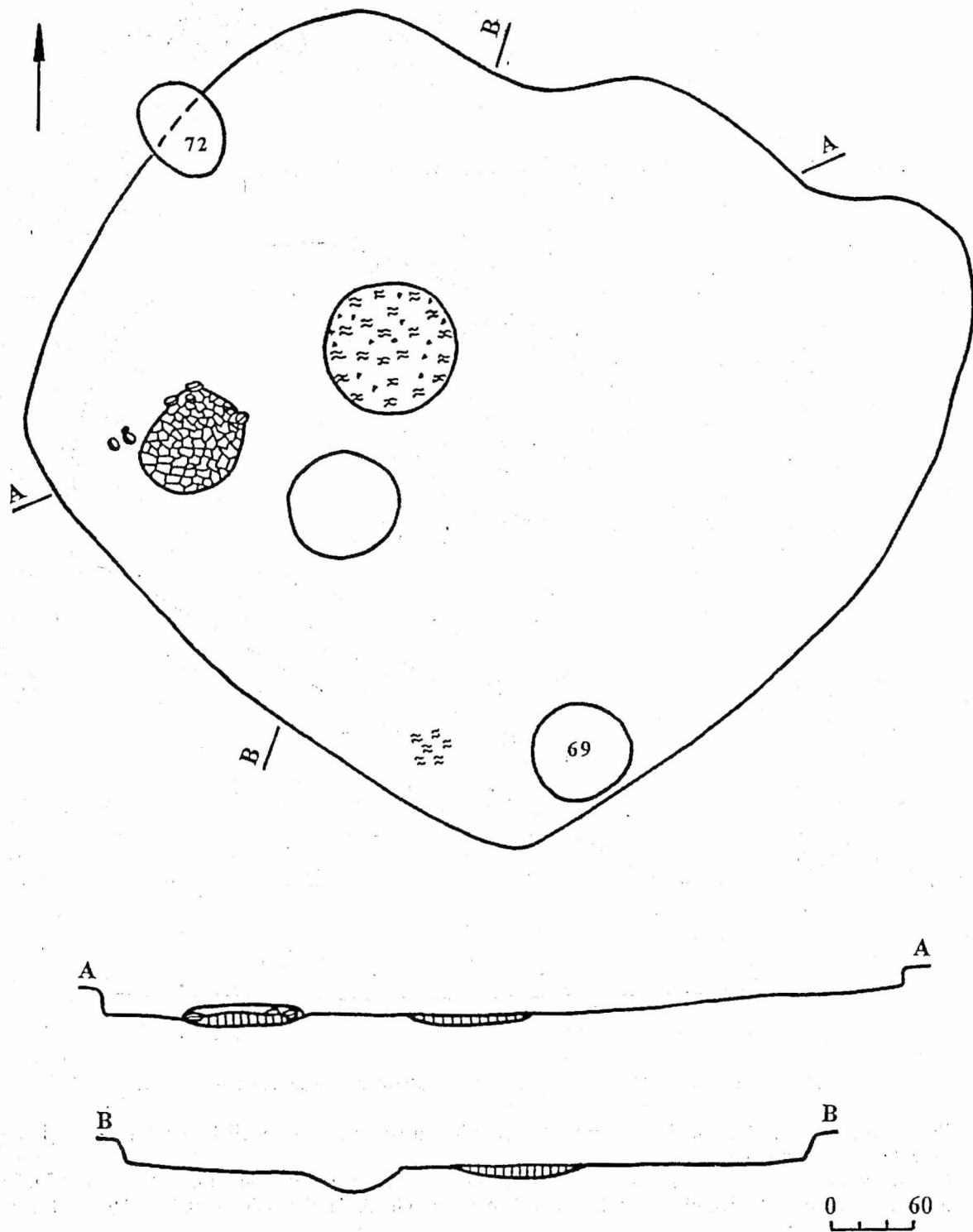

Fig. 8. Mereni II. Planul și profilul construcției nr. 70.

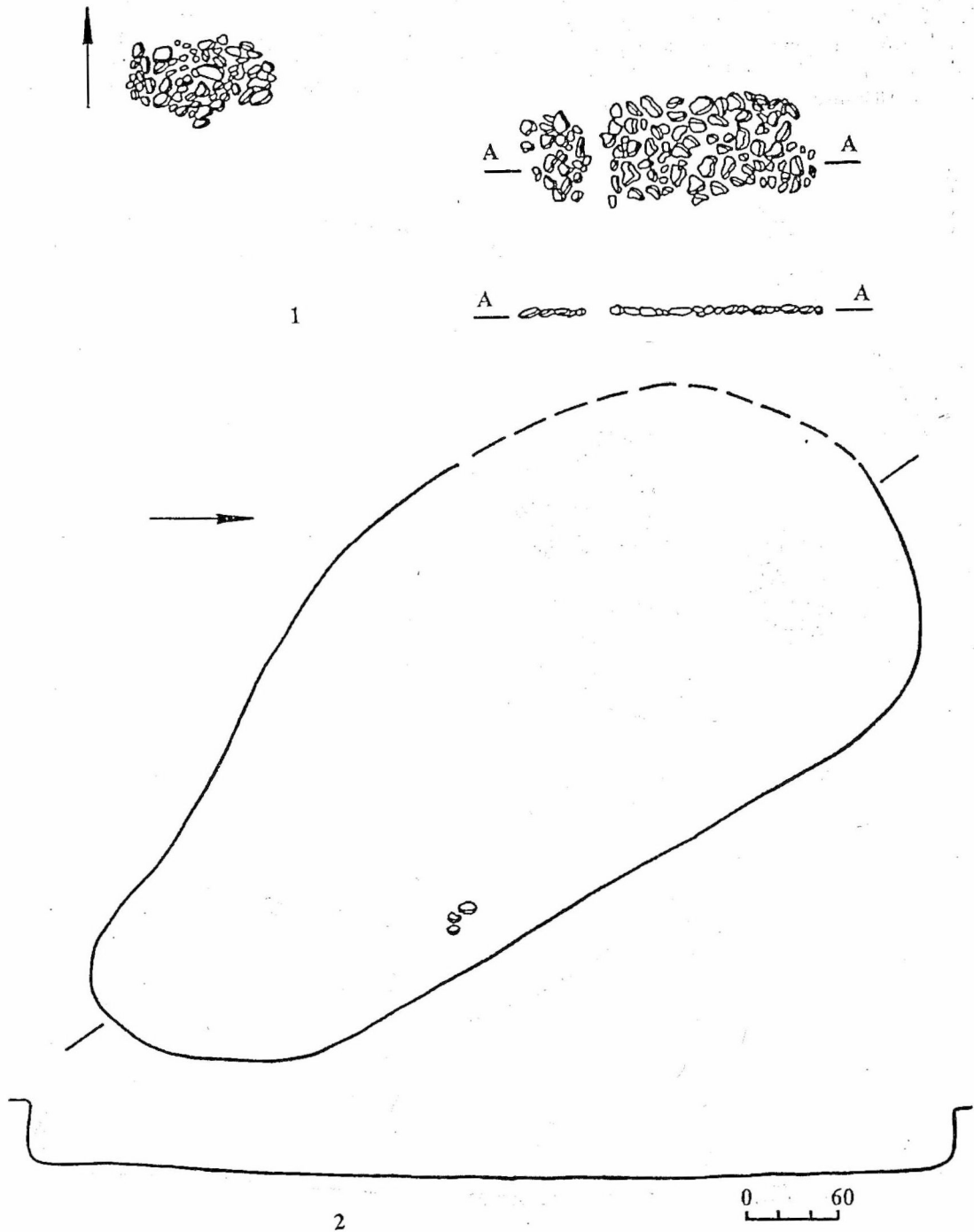

Fig. 9. Mereni II. Secțiunea V. 1 – Planul și profilul construcției nr. 78; 2 – Planul și profilul construcției nr. 92.

Printre pietre s-au găsit cinci fragmente de ceramică grosieră tipică epocii bronzului târziu și câteva fragmente de oase de animale.

Construcția nr. 86 (groapă) a fost sesizată în secțiunea V, lângă colțul estic a locuinței nr. 43 (fig. 2), la adâncimea de 0,80 m de la nivelul actual al solului. Groapa cilindrică, cu dimensiunile $0,85 \times 0,90$ m (fig. 7, 3), avea adâncimea 1,05 m.

În umplutura gropii s-au găsit patru fragmente de ceramică grosieră caracteristică epocii bronzului târziu, câteva pietre și patru fragmente de oase de animale.

Construcția nr. 88 (groapă) a fost descoperită în secțiunea V, fiind suprapusă pe latura de nord a construcției nr. 43 (fig. 2), la adâncimea 1,1 m de la nivelul actual al solului. Groapa avea o formă cilindrică cu diametrul 1,0 m (fig. 7, 4) și adâncimea 1,5 m.

În umplutura gropii s-au descoperit 31 fragmente de ceramică grosieră caracteristică epocii bronzului târziu, câteva fragmente de oase de animale și câteva pietre.

Construcția nr. 92 (bordei?) a fost depistată în secțiunea V (fig. 2), la adâncimea de 1,2–1,3 m de la nivelul actual al solului. Construcția avea o formă semiovală, cu dimensiunile 2,7 × 5,7 m (apr. 15 m²), fiind orientată pe axa SE-NV (fig. 9, 2). Podeaua locuinței era ușor înclinată de la est (1,55 m) spre vest (1,7 m). Umplutura acestei construcții consta din cernoziom amestecat cu fragmente mici de lut ars.

Pe podeaua locuinței s-au găsit 29 fragmente de ceramica grosieră caracteristice epocii bronzului târziu și câteva pietre.

Concluzii generale. După aspectul morfologic al construcțiilor, obiectelor și ceramicii descoperite, se poate trage concluzia generală că materialele epocii bronzului târziu din așezarea Mereni II pot fi atribuite complexului cultural Noua-Sabatinovka. Însă, pentru a argumenta această teză, este necesară o analiză cultural-tipologică mai detaliată.

Se cunoaște că în arealul complexului Noua-Sabatinovka au existat trei tipuri principale de locuințe: bordeie; construcții de suprafață cu schelet lemnos (nuiele) și lipitură de lut, sau de tipul colibelor, cu pereții din materiale organice (trestie, crengi, tec); construcții de suprafață, rectangulare, cu partea inferioară a pereților din pietre, a căror bază, în mod obișnuit, se amplasa direct pe solul antic.

Având în vedere particularitățile observate la construcțiile nr. 17, 43, 70 și 92, se poate trage concluzia că ele pot fi interpretate ca locuințe de tip bordei. Acest tip de locuințe a fost descoperit și în alte așezări de tip Sabatinovka - Hansca¹², Tomai¹³, Căușeni¹⁴ și, posibil, la Cialâc¹⁵, dar în mod deosebit de tip Noua - Slobodca-Șireuți, Costești¹⁶, Piatra Neamț "Ciritei"¹⁷, Mahala¹⁸ ș.m.a. Majoritatea locuințelor de tip bordei au o formă rectangulară, mai rar circulară sau ovală și de obicei baza lor este adâncită în sol de la 0,5 până la 2,0 m, având o suprafață totală de 10-16 m². Însă se cunosc și bordeie, inclusiv unele din așezarea Mereni (nr. 17, 43, 70), care aveau o suprafață mult mai mare (30-60 m²)¹⁹. De regulă, în perimetrul bordeielor se găsesc gropi de piloni, gropi menajere și, în mod obligatoriu, vetre²⁰. Prezența vetrelor în toate construcțiile de tip bordei demonstrează, probabil, că ele erau locuințe de iarnă. În acest sens, țin să subliniez că astfel de vetre practic întotdeauna lipsesc în locuințele de suprafață construite din pietre. Dar este cunoscut că în multe cazuri în apropierea locuințelor de suprafață de tip Sabatinovka-Noua se amplasau vetre de tip portativ, ceea ce indică, probabil, caracterul sezonier al acestui tip de locuințe. Referitor la locuințele adâncite în sol și cele care, din punct de vedere arheologic, se caracterizează prin resturi de podine lutuite, se poate trage concluzia că ele, probabil, aveau aspectul unor colibe, tipice pentru populațiile de păstori²¹, ale căror reconstituire poate fi

¹² V.I. Kavruk, *Novyj pam'jatnik epochi bronzy v central'noj Moldavii*, în *AIM v 1981 godu*, Kișinev 1985, p. 88, fig. 3.

¹³ T.A. Ščerbakova, *Otčet o polevyh issledovanijach Tomajskogo otrjada Budžakskoj novostročnoj ekspedicii na poselenii pozdnerimskogo vremeni III-IV vv.n.e. u s. Tomaj Čadyr-Luňgskogo rajona MSSR v 1983 godu*, Arhiva MA IAE AȘ RM, nr. inv. 206⁶, p. 7-9, tab. IV-VI.

¹⁴ S.M. Agul'nikov, A.N. Levinskij, *Issledovanija na poselenii u g. Kaușany*, în *AIM v 1985 godu*, Kișinev 1990, p. 78, fig. 1,1.

¹⁵ Raportul de șantier lipsește, iar materiale sunt inedite. Informații verbale de la T.A. Ščerbakova și S. Agulnikov.

¹⁶ V.A. Dergačev, *Poselenie epochi bronzy u s. Slobodka-Șireucy*, în *Dalekoe prošloe Moldavii*, Kișinev, 1969, p. 111-114; pl. 1; idem, V.A. Dergačev, *Materialy raskopok archeologičeskoj ekspedicii na Srednem Prute (1975-1976 gg.)*, Kișinev, 1982, p. 65-71, fig. 17-19; idem, *Moldavija i sosednie territorii v epochu bronzy*, Kișinev, 1986, p. 156, fig. 42.

¹⁷ A. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în *ArhMold*, 2-3, 1964, p. 46; idem, *Așezarea Noua II de la Piatra Neamț - „Steagul Roșu” (Ciritei)*, în *MemAntiq*, 1, 1969, p. 85-88.

¹⁸ G.I. Smirnova, *Poselenie Magala - pamjatnik drevnefrakijskoj kul'tury v Prikarpat'e*, în *MIA SSSR*, 150, 1969, p. 10, fig. 2; idem, *Novye issledovanija poselenija Magala*, în *ASGE*, 14, 1972, p. 12-17 fig. 1-4.

¹⁹ D.Jă. Telegin, *Pitannja vidnosnoi chronologii pam'jatok pizn'oï bronzi Nižn'ogo Podniprova*, în *Arheologija*, 12, 1961, p. 4-6, fig. 1-2; I.M. Šarafudinova, *Poselennja epochi bronzy poblizu Kremenčuka*, în *Arheologija*, 17, 1964, p. 154, fig. 4; idem, *Stepnoe Podneprov'e v epochu pozdnej bronzy*, Kiev, 1982, p. 34-35; T.A. Šapovalov, *Poselenie srubnoj kul'tury u s. Il'ičevka na Severskom Donce*, în *Eneolit i bronzovyj vek Ukrainy*, Kiev, 1976, p. 154-155.

²⁰ Telegin, *Pitannja vidnosnoi chronologii...*, p. 4, fig. 1-2; Šarafudinova, *Poselennja epochi bronzy poblizu...*, p. 154-155; Šapovalov, *Poselenie srubnoj kul'tury...*, p. 154-155, fig. 2.

²¹ Florescu, *Contribuții la cunoașterea...*, p. 46; idem, *Așezarea Noua II de la Piatra Neamț...*, p. 85-88.

comparată cu varianta propusă de I.T. Černjakov²². Această ipoteză se confirmă și prin analogii etnografice, care demonstrează că păstorii balcanici și asiatici construiesc astfel de colibe²³ și până în prezent.

În așezările de tip Sabatinovka din zona nord-pontică, dar în mod deosebit în spațiul interfluvial Bug-Nipru, în afară de locuințe-bordei sunt cunoscute și locuințe de suprafață ridicate din pietre²⁴. Construcțiile acestea sunt patrulate, uneori cu colțurile rotunjite, având o suprafață de 20-50 m², însă unele din ele au o suprafață de 80-100 m² și sunt despărțite în mai multe compartimente. Partea inferioară a pereților este formată din pietre neprelucrate, înălțimea pereților nu depășește 40-60 cm, având lățimea de până la 1,0 m. În spațiul pruto-nistean locuințe de acest tip s-au descoperit la Bolgrad²⁵ și, eventual, la Samurza²⁶. Posibil, și aglomerațiile de pietre descoperite la Mereni (construcția nr. 78) pot fi interpretate ca resturi ale unei astfel de locuințe. Dar, în cazul dat, este dificil de tras concluzii certe, deoarece construcția nr. 78 a fost puternic deteriorată de suprapunerea straturilor culturilor ulterioare. Construcții asemănătoare, probabil, sunt și cele descoperite în așezările culturii Noua de la Tăvădărești și Ghindești²⁷, ceea ce ne permite să presupunem că locuințe de suprafață cu pereții din pietre erau cunoscute și purtătorilor acestei culturi. În așezarea de la Ghindești, sub stratul cenușarului nr. 4, se găsea un rând de pietre interpretat de A.I. Meljukova ca zid de piatră. Însă, judecând după planurile grafice și pozele din raportul de șantier, se poate presupune că în cazul dat este vorba de resturile unei locuințe de suprafață cu pereții de piatră. Totodată este necesar de menționat că și construcția în cauză n-a fost dezvelită complet și deaceia este foarte greu de restabilit precis forma și dimensiunile ei. Posibil că vestigii similare s-au descoperit și în cenușarul nr. 5 din așezarea de tip Noua de la Ostrivec²⁸.

²² I.T. Černjakov, *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e vo vtoroj polovine 2. tys. do n.é.*, Kiev, 1985, fig. 12.

²³ A. Beuermann, *Fernweidewirtschaft in Südosteuropa. Ein Beitrag zur Kulturgeographie des östlichen Mittelmeergebiets*, Braunschweig, 1967, p. 177, fig. 1; B. Hänsel, *Die Steppe und der südosteuropäische Subkontinent. Nomadeneinfälle und Transhumanz. In: Civilisation grecque et culture antiques périphériques. Hommage à Petre Alexandrescu à son 70e anniversaire*, Bucarest 2000, p. 31-42, fig. 6.

²⁴ Informații generale despre astfel de construcții se pot găsi în: A.V. Dobrovol's'kij, *Kam'jani sporudžennja v Nadporižži*, în *Arheologični pam'jatki Ukrainskoj RSR*, 2, 1949, fig. 1; O.V. Bod'janskij, *Arheologični doslidžennja v mežach porožistoї častini Dnipro v 1947-1948 rr. Arheologični Pam'jatki Ukrainskoj RSR*, 4, 1952, p. 169-173; O.A. Krivcova-Grakova, *Stepnoe Povolž'e i Pričernomor'e v epochu pozdnej bronzy*, în *MIA SSR*, 46, 1955, p. 123; N.N. Pogrebova, *Peresadovskoe poselenie na Ingule*, în *SA*, 4, 1960, p. 76, fig. 3-5; N.N. Pogrebova, L.V. Kondrackij, *Arheologičeskaja razvedka v stepjach Tiligulo-Berezanskogo rajona Nikolaevskoj oblasti*, în *KSIIMK*, 78, 1960, p. 79-8, fig. 29; N.N. Pogrebova, *Raboty v Tiligulo-Berezanskom rajone v 1958 godu*, în *KSIIMK*, 83, 1961, p. 110-112, fig. 43; N.N. Pogrebova, N.G. Elagina, *Raboty v Tiligulo-Berezanskom rajone v 1959 godu*, în *KSIIMK*, 89, 1962, p. 6-10, fig. 1-2; Telegin, *Pitannja vidnosnoї chronologii...*, p. 4-5; A.M. Leskov, *Kirovskoe poselenie*, în *Drevnosti Vostočnogo Kryma (Predskifskij period i skify)*, Kiev, 1970, p. 12 ș.u.; O.M. Leskov, *Zrubna kul'tura*, în *Arheologija Ukrain's'koї RSR*, 1, *Pervisna archeologija*, Kyiv, 1971, p. 413; I.N. Šarafutdinova, *K voprosu o sabatinovskoj kul'ture*, în *SA*, 3, 1968, 25-26; idem, *Stepnoe Podneprov'e...*, p. 18-38, fig. 2,8,10-12; Černjakov, *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e...*, p. 33-39, fig. 8,10; S.S. Berezanskaja, I.N. Šarafutdinova, *Sabatinovskaja kul'tura*, în *Arheologija Ukrainskoj SSR*, 1, *Pervobytnaja archeologija*, Kiev, 1985, p. 492, fig. 132; S.S. Berezanskaja, V.V. Otroščenko, N.N. Čeredničenko, I.N. Šarafutdinova, *Kul'tury epochi bronzy na territorii Ukrainy*, Kiev, 1986, p. 88-91, fig. 24; I.N. Šarafutdinova, *Chozjajstvo plemen sabatinovskoj kul'tury*, în *Pervobytnaja archeologija. Materialy i issledovanija. Sbornik naučnyh trudov*, Kiev 1989, p. 169; V.N. Kljušincev, *Poselenija zemledel'cev i skotovodov pozdnego bronzovogo veka Granitno-Stepnogo Pobuž'ja*, Kiev-Južnoukrainsk, 1995; V.N. Kljušincev, *Sabatinovskaja kul'tura v Pobuž'e (poselenija i žilišča)*, în *Sabatinovskaja i srubnaja kul'tury: problemy vzajmosvjazej vostoka i zapada v epochu pozdnej bronzy. Tezisy dokladov I-go vsesojuznogo polevogo seminara 10-18 sentjabrja 1990 g.*, (Kiev-Nikolaev-Južnoukrainsk 1997), p. 49-52; V.P. Vančugov, A.G. Zaginajlo, V.G. Kušsnir, V.G. Petrenko, *Voronovka II. Poselenie pozdnego bronzovogo veka v Severo-Zapadnom Pričernomor'e*, Kiev, 1991, p. 12-29; Gerškovič, *Studien zur spätbronzezeitlichen Sabatinovka-Kultur am unteren Dnepr und an der Westküste des Azov'schen Meeres*, AE. Band 7. Rahden/Westf, 1999, p. 41.

²⁵ Černjakov, *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e...*, p. 36, fig. 9; G.N. Toščev, I.T. Černjakov, *Kultovyje zolniki Sabatinovskoj kul'tury*, în *Issledovanija po archeologii Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev 1986, p. 120.

²⁶ Raportul de șantier este incomplet. Informații verbale de la responsabilul de șantier S. Agulnikov.

²⁷ A.C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole. Cultură și civilizație Dunărea de Jos*, 10, p. 128, fig. 6; A.I. Meljukova, *Kul'tury predskifskogo perioda v lesostepnoj Moldavii*, în *MIA SSSR*, 96, 1961, p. 12, fig. 3.

²⁸ E.A. Balaguri, *Poselennja kul'turi Noa bilja s. Ostrivec*, în *Arheologija*, 21, 1968, p. 140.

Unii arheologi consideră că și construcțiile patrulete cu pereții din pietre aveau partea superioară din lemn și lut, formând astfel locuințe de suprafață capitale²⁹. Însă analiza planurilor de șantier demonstrează că aici nu se poate vorbi despre case cu o temelie adâncită în sol, deoarece în majoritatea cazurilor aceste construcții din pietre erau aranjate direct pe solul antic. Suprafața pe care sunt împrăștiate pietrele acestor construcții indică că inițial ele aveau înălțimea nu mai mare 50-60 cm. Or, se poate trage concluzia, că reconstituirile capitale propuse de I.T. Cernjakov³⁰ sunt destul de dubioase. Compararea vestigiilor arheologice ale locuințelor în cauză cu locuințele din taberele păstorilor contemporani ne permite să constatăm că și construcțiile terestre, cu pereții din pietre din așezările de tip Noua-Sabatinovka, erau foarte asemănătoare cu construcțiile sezoniere cunoscute la păstorii din Iran și Turcia. Planurile și ilustrațiile publicate în lucrarea lui R. Cribb pot servi drept dovezi pentru argumentarea acestei ipoteze, deoarece păstorii nomazi contemporani au locuințe provizorii patrulete cu pereții din pietre, cu înălțimea de până la 2,0 m, acoperite cu prelate sau alte materiale ușoare³¹. Astfel de locuințe sunt folosite numai în perioada sezonului de pășunat. Unele din aceste construcții au o suprafață foarte mare, împărțită în mai multe compartimente, unele din ele având terenuri adiacente amenajate pentru ocolul vitelor³². Posibil, locuințe lângă care erau amenajate ocoluri pentru animale au existat și în așezările de tip Sabatinovka³³. Tehnologia construirii locuințelor cu partea inferioară a pereților din piatră a fost tipică pentru populațiile de păstori, purtători a culturilor Srubnaja și Andronovo, de la care această tradiție, posibil, a fost transmisă și în cultura Sabatinovka³⁴.

Reieșind din cele susmenționate, se poate presupune că și construcțiile rectangulare din pietre, descoperite în mai multe așezări de tip Sabatinovka, aveau un caracter provizoriu, fiind utilizate numai în perioada caldă a anului.

Referitor la alte materiale, descoperite în stratul epocii bronzului târziu a așezării Mereni II, se pot formula următoarele concluzii.

Posibil că figurinele descoperite la Mereni redau imaginea mistrețului sau bouului, dar este dificil de argumentat această ipoteză, deoarece ele sunt foarte stilizate. Figurine zoomorfe, mai mult sau mai puțin stilizate, s-au descoperit în mai multe așezări de tip Sabatinovka³⁵ și Noua³⁶. Patru figurine zoomorfe, de aspect realist, provin din cenușarul culturii Noua de la Ghindești³⁷.

Pumnalul de bronz, cu aplatizare între mâner și lamă (fig. 3, 8), este morfologic apropiat pumnalelor descoperite în complexele funerare de la Novopodkrjaž, Krasnyj Perekop, Vil'na-Ucraina³⁸, care se datează în etapa Presabatinovka³⁹. Este necesar de menționat că din acest tip de pumnale este singurul exemplar descoperit în arealul vestic al culturii Sabatinovka, dar analogii formale se pot găsi și în tipurile de la Lozovo, și, parțial, la Cuconeștii Vechi⁴⁰.

²⁹ Cernjakov, *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e...*, fig. 10-11.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ R. Cribb, *Nomads in Archaeology*, Cambridge, 1991, fig. 6,5.12-14; 7.2; 10,8.

³² *Ibidem*, fig. 7.9; 8.4; 10.3; 10.7; 10.8.

³³ Pogrebova, *Raboty v Tiligulo-Berezanskom rajone v 1958 godu...*, fig. 43; Pogrebova, Kondrackij, *Arheologičeskaja razvedka...*, 1960; Pogrebova, Elagina, *Raboty v Tiligulo-Berezanskom rajone v 1959 godu...*, p. 6; Cernjakov, *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e...*, p. 38, fig. 10; V.F. Eliseev, *Nekotorye voprosy domostroitel'stva epochi pozdnej bronzy v Stepnom Pobuž'e*, în *Sabatinovskaja i srubnaja kul'tury: problemy vzaimosvjazej vostoka i zapada v epochu pozdnej bronzy*, Tezisy dokladov I-go vsesojuznogo polevogo seminaru 10-18 sentjabrja 1990 g. (Kiev-Nikolaev-Južnoukrainsk 1997), p. 42.

³⁴ G.B. Zdanovič, *Bronzovyj vek Uralo-Kazachstanskich stepej*, Sverdlovsk 1988, p. 19-60; V.N. Gorbov, *K probleme kul'turnoj atribucii poselenija na Belozerskom limane*, în *Konvergencija i divergencija v razvitii kul'tur epochi eneolita-bronzy Srednej i Vostočnoj Evropy*, Čast' II, Materialy konferencii i diskussii, 21-25 avgusta, 1995 goda, Saratov – Sant-Peterburg, 1995, p. 57; E. Sava, *Die Rolle der „ostlichen“ und „westlichen“ Elemente...*, p. 271.

³⁵ Šarafutdinova, *Stepnoe Podneprov'e...*, p. 104; Toščev, Cernjakov, *Kul'tovye zolniki...*, p. 118; Gerškovič, *Studien zur spätbronzezeitlichen Sabatinovka-Kultur...*, p. 67, pl. 18, 4-5.

³⁶ Florescu, *Repertoriul culturii Noua...*, fig. 95.

³⁷ Meljukova, *Kul'tury predskifskogo perioda...*, p. 20-21, fig. 7, 1-4.

³⁸ Šarafutdinova, *Stepnoe Podneprov'e...*, p. 116, fig. 20,4-6; 21,18,21.

³⁹ Levickij, Savva, *Nekotorye aspekty...*, p. 56, fig. 1,20; Savva, *Kul'tura mnogovalikovoj keramiki...*, p. 149, fig. 60, 4; Sava, *Die rolle der „ostlichen“ und „westlichen“ Elemente...*, p. 297, Abb. 24, 2.

⁴⁰ Dergačev, *Moldavija i sosednie teritorii v epochu...*, fig. 36, 9-10.

Posibil că fragmentul piesei din bronz (fig. 3, 7) reprezintă o parte a unui ac (?) – obiect relativ frecvent întâlnit în culturile epocii bronzului mijlociu și târziu din spațiul pruto-nistean⁴¹. În general bronzurile în cadrul siturilor culturii Sabatinovka se găsesc într-un număr foarte redus și de obicei în stare fragmentară⁴².

Piesa din corn (fig. 3, 3) se aseamănă cu o psalie de os nefinisată. Psaliile în formă de bară sunt tipice mai multor culturi din epoca bronzului târziu, inclusiv complexului cultural Noua-Sabatinovka⁴³.

După aspectul morfologic ceramica din epoca bronzului târziu depistată în așezarea de la Mereni este identică cu ceramica culturii Sabatinovka. Conform particularităților tehnico-morfologice, ceramica culturii Sabatinovka se divizează în două grupe principale: grosieră și fină. Ceramica grosieră este modelată din pastă cu degresanți de ceramică pisată, nisip, uneori calcar mărunțit. După modul de prelucrare a suprafeței ceramica din această categorie variază de la cea bine netezită, uneori ușor lustruită, până la cea zgrunțuroasă. Arderea, de regulă, este neuniformă, de aceea și suprafața vaselor are de obicei o culoare gălbui-cărămizie cu pete negre. În spărtură cioburile au culoare neagră, mai rar gălbuie sau portocalie. Foarte des se întâlnesc fragmente cu profilul bicrom și policrom. Categoria ceramicii de tip grosier este reprezentată cu precădere prin fragmente de vase de dimensiuni mari, cu buza slab sau puternic evazată și cu brâu sub buză (fig. 10). Brăul este de obicei neted (fig. 10, 1-3, 9, 11-12), alveolat (fig. 10, 4-5.8) sau crestă (fig. 10, 10). Unele vase au rinduri de amprente alveolate direct pe muchia buzei (fig. 10, 6-7). Uneori brăul este întrerupt, având ambele capete, sau numai unul, lăsat în jos (fig. 11, 1-2). Frecvente sunt fragmentele ceramice provenind de la vase care au gâtul înalt și gura pâlniformă (fig. 11, 3-4). Un număr redus de fragmente sunt de la vase cu gâtul înalt și gura conică (fig. 11, 5). O mare parte de fragmente ceramice provin de la vase cu gâtul slab evidențiat și corpul bombat (fig. 12). Acest tip de vase este lipsit de ornament. Însă, în afară de ornamentul tradițional – brâu sub buza vasului – se pot menționa și câteva fragmente ornamentate cu împunsături (fig. 13, 1.6), incizii diagonale (fig. 13, 2), linii orizontale de incizii (fig. 13, 7), iar unele fragmente au suprafața înăsprită prin așa numitul „Besenstrich” (fig. 14, 4-5). Relativ frecvente sunt străchinile emisferice, conice și tronconice, unele din ele având pe corp brâu alveolat (fig. 14, 7-11).

Toate formele ceramice de tip grosier, descoperite la Mereni, au analogii perfecte cu materialele altor situri datate în epoca bronzului târziu, tradițional atribuite complexului cultural Noua-Sabatinovka⁴⁴. Totodată este necesar de menționat că unele forme de vase, de exemplu vasele cu gâtul înalt și pâlniform (fig. 11, 3-4) și vasele-oale cu corpul ușor bombat (fig. 12) sunt apropiate formelor de vase cunoscute atât în perioadele și culturile anterioare, cât și cele posterioare culturii Sabatinovka. În acest sens țin să menționez numai analogiile cele mai apropiate, având în vedere în primul rând unele forme ceramice din cultura ceramicii ornamentate cu mai multe brăie („kul'tura mnogovalikovej keramiki”)⁴⁵, cultura Noua, în toate siturile culturii Sabatinovka⁴⁶. În așezarea de la Mereni s-au găsit și unele fragmente de vase care pot fi atribuite culturii Beloozerka, dar ele sunt amorfe și puține la număr. Probabil, ele indică și prezența unui orizont târziu al culturii Sabatinovka, sau poate numai a unui strat nesemnificativ, care poate fi interpretat ca un nivel de locuire din perioada culturii Beloozerka. Dar aceste concluzii sunt doar ipotetice, deoarece ceramica, predominant are un aspect timpuriu, tipic culturii Sabatinovka din arealul estic. Aproape 90% din întreg volumul ceramicii din epoca bronzului târziu de la așezarea Mereni aparțin categoriei de ceramică grosieră și este necesar de subliniat că aproximativ același raport procentual este caracteristic pentru așezările culturii Sabatinovka din tot arealul⁴⁷.

⁴¹ Levickij, Sava, *Nekotorye aspekty...*, fig. 1, 16-18; Sava, *Epoca bronzului...*, fig. 5, 28-31; 6, 31, 33.

⁴² Sava, *Epoca bronzului...*, p. 147; idem, *Die Rolle der „ostlichen” und „westlichen” Elemente...*, p. 296-297.

⁴³ Sava, *Epoca bronzului...*, p. 145, 147, fig. 5, 22; fig. 6, 32; idem, *Die Rolle der „ostlichen” und „westlichen” Elemente...*, p. 272-279, fig. 6, 1-5; H.G. Hüttel, *Bronzezeitliche Trenzen in Mittel- und Osteuropa. Grundzüge ihrer Entwicklung*, în *PBF Abteilung XVI*, Band 2, München 1981; N. Boroffka, *Bronze- und früheisenzeitliche Geweihtrenzenknebel aus Rumänien und ihre Beziehungen. Alte funde aus dem Museum für Geschichte Aiud, Teil II*, în *Eurasia Antiqua*, 4, 1998, p. 81-135.

⁴⁴ Sava, *Die Rolle der „ostlichen” und „westlichen” Elemente...*, p. 279-292, fig. 14-15.

⁴⁵ Sava, *Kul'tura mnogovalikovej keramiki...*, p. 38, 53, fig. 8, 8.

⁴⁶ Șarafutdinova, *Stepnoe Podneprov'e...*, fig. 28; 58; Černjakov, *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e...*, p. 50-86, 73-76, fig. 15, 1.9; 16, 18-22; 21, 1-2; 22, 11-12; 24, 6.9, 19; 25, 1-2. 16.20.22.24; 30, 1.5; 31, 1.4-6.8.13; 32, 1-2.4-5; 33, 6-7.9; 35, 1.4-7.8.11; 36, 8; Berezanskaja, Otroščenko, Čeredničenko, Șarafutdinova, *Kul'tury epocii pozdnej bronzy...*, p. 94-98, fig. 26-27; Gerškovič J. P., *Westliche Impulse bei der Formierung des Kulturkomplexes "Noua-Sabatinovka-Coslogeni"//Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe*, în *SSB*, Band 20, PAS Band 12, München-Rahden/Westfalen, 1998, p. 317-324, fig. 1; O.G. Levitskij, E.N. Sava, *Nouvelles recherches des établissements de la culture Noua dans la zone comprise entre le Prout et le Nistru//Culture et civilisation au Bas Danube*, vol. X, Călărași, 1993, p. 125-157, fig. 5, 13-15; 6, 8-9; 7, 11; V.P. Vančugov, *Belozerskie pamjatniki v Severo-Zapadnom Pričernomor'e. Problema formirovanija Belozerskoj kul'tury*, Kiev, 1990, fig. 18, 2, 6, 8, 11, 20; 19, 1; 20, 1-2, 4-5, 10; 21, 1, 3, 6, 8-10; 23, 3, 5; 27, 1, 4, 5.

⁴⁷ Sava, *Die Rolle der „ostlichen” und „westlichen” Elemente...*, p. 279; Černjakov, *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e...*, p. 55-73.

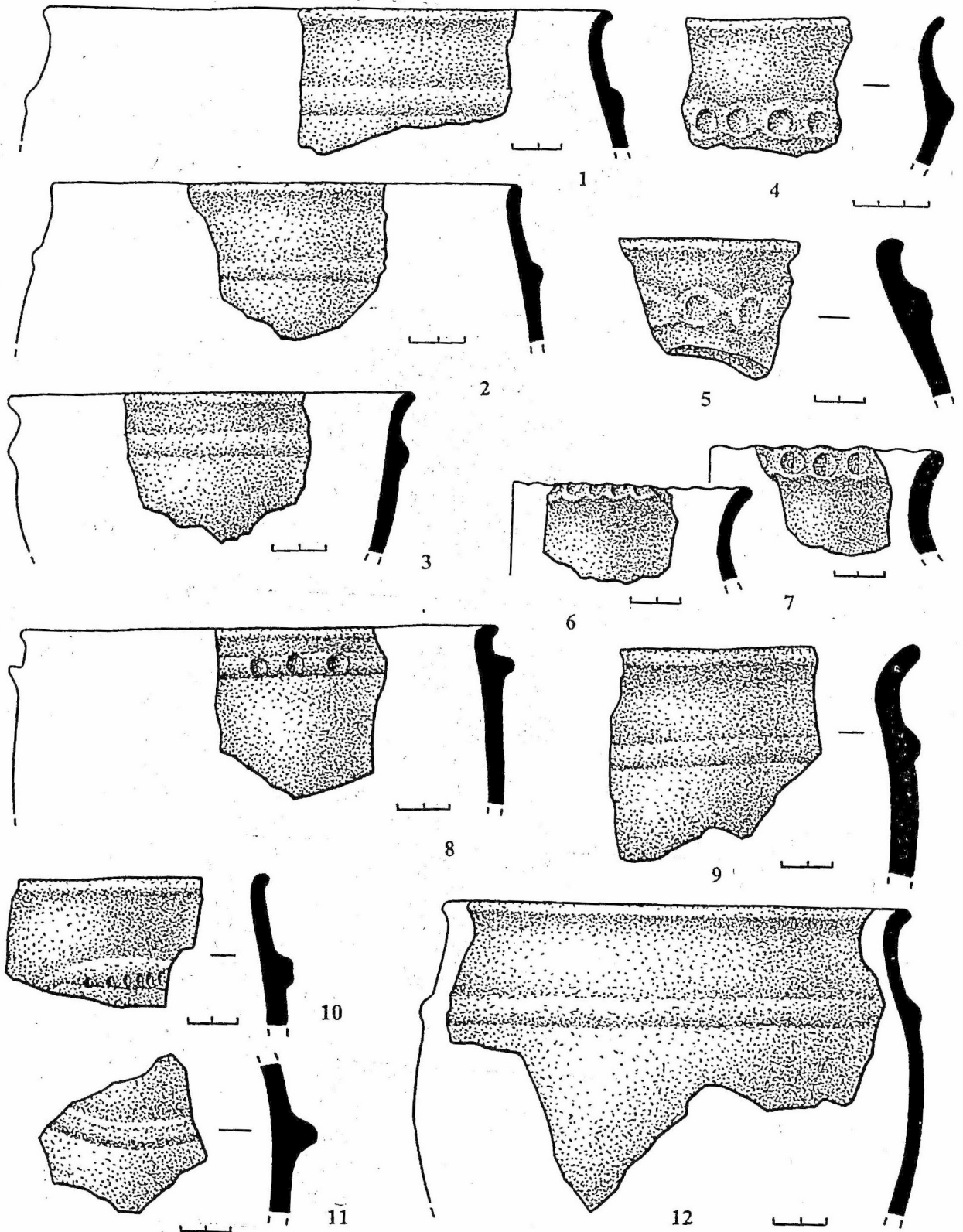

Fig. 10. Mereni II. Secțiunea V. Ceramică grosieră.

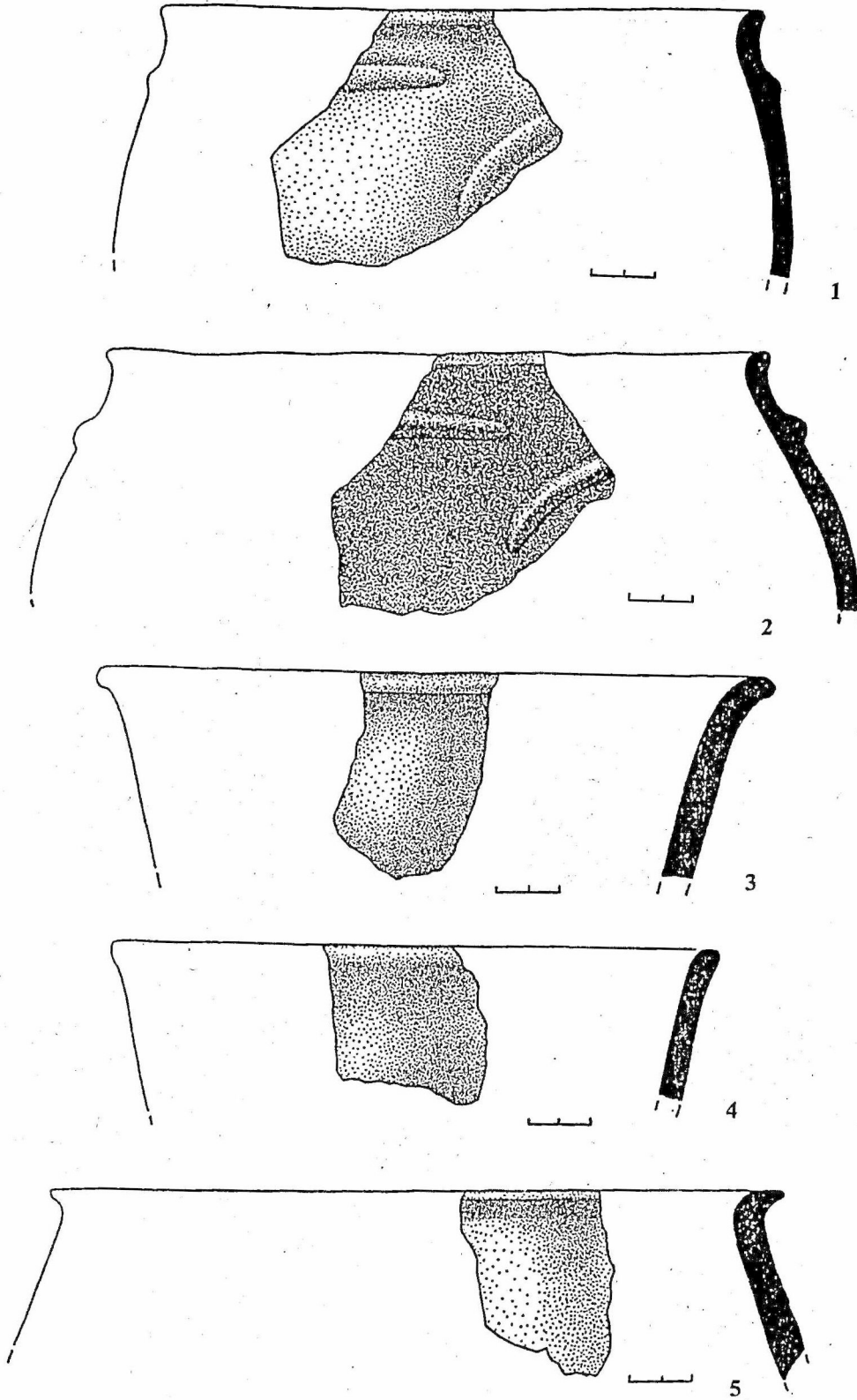

Fig. 11. Mereni II. Secțiunea V. Ceramică grosieră.

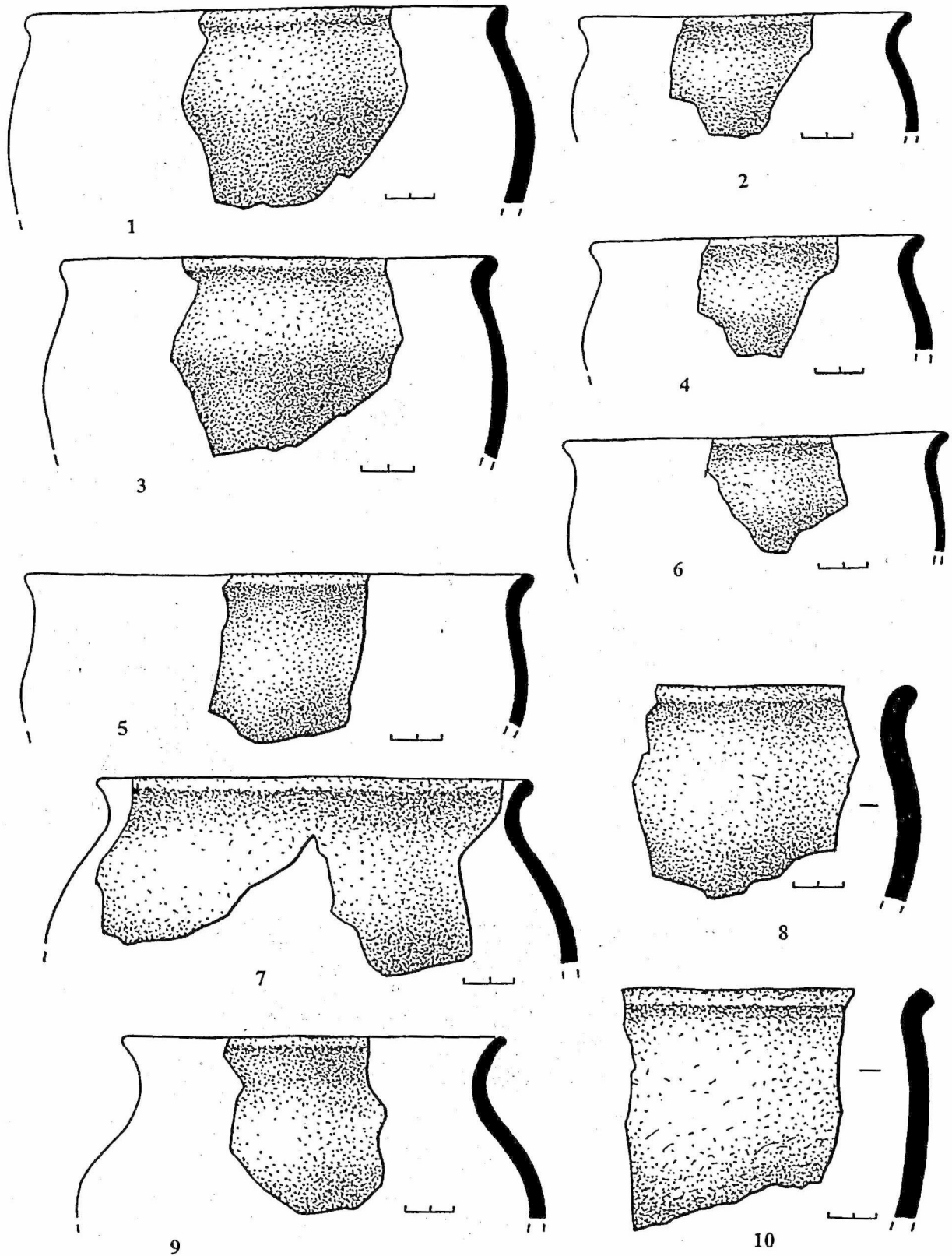

Fig. 12. Mereni II. Secțiunea V. Ceramică grosieră.

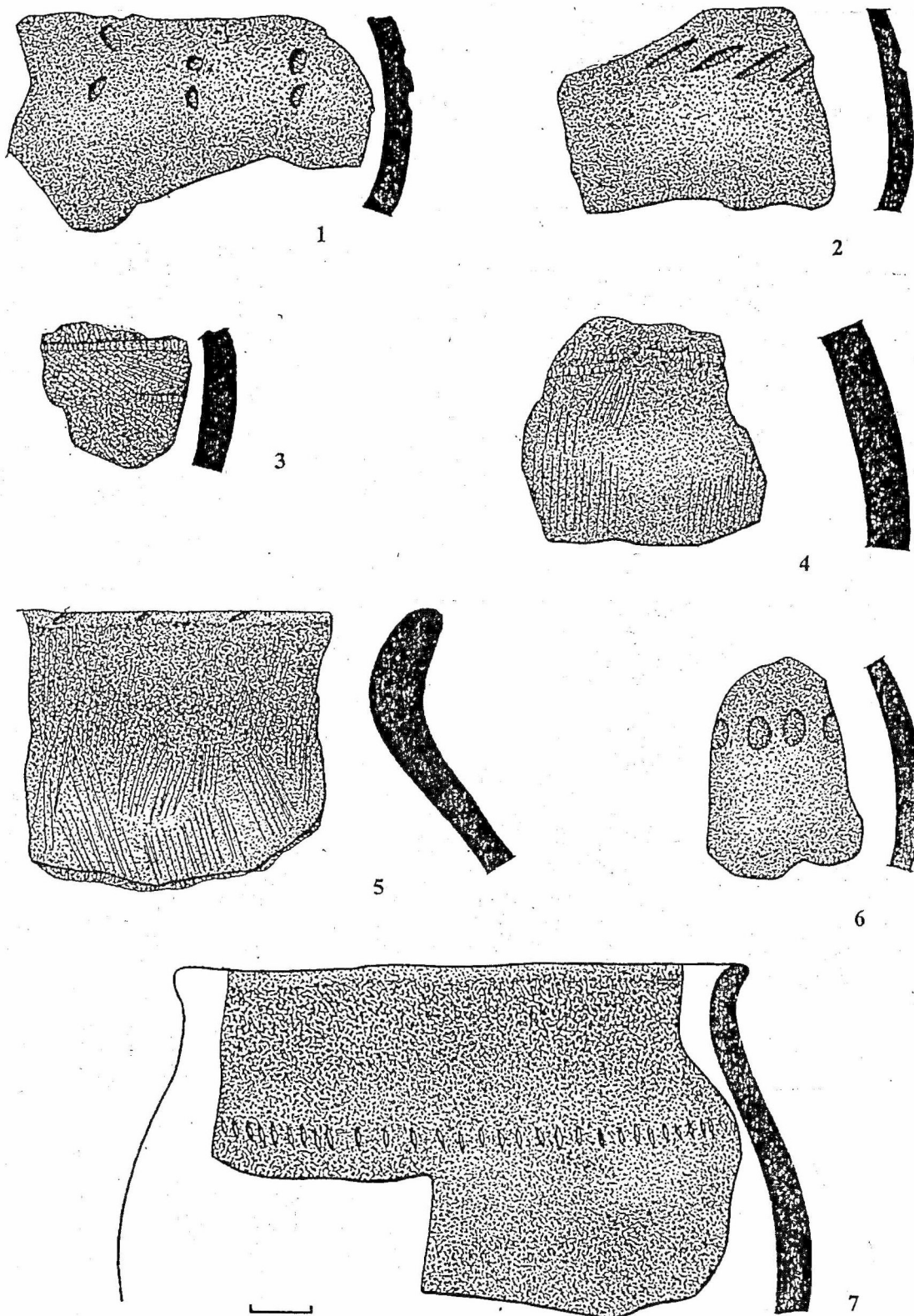

Fig. 13. Mereni II. Secțiunea V. Ceramică grosieră.

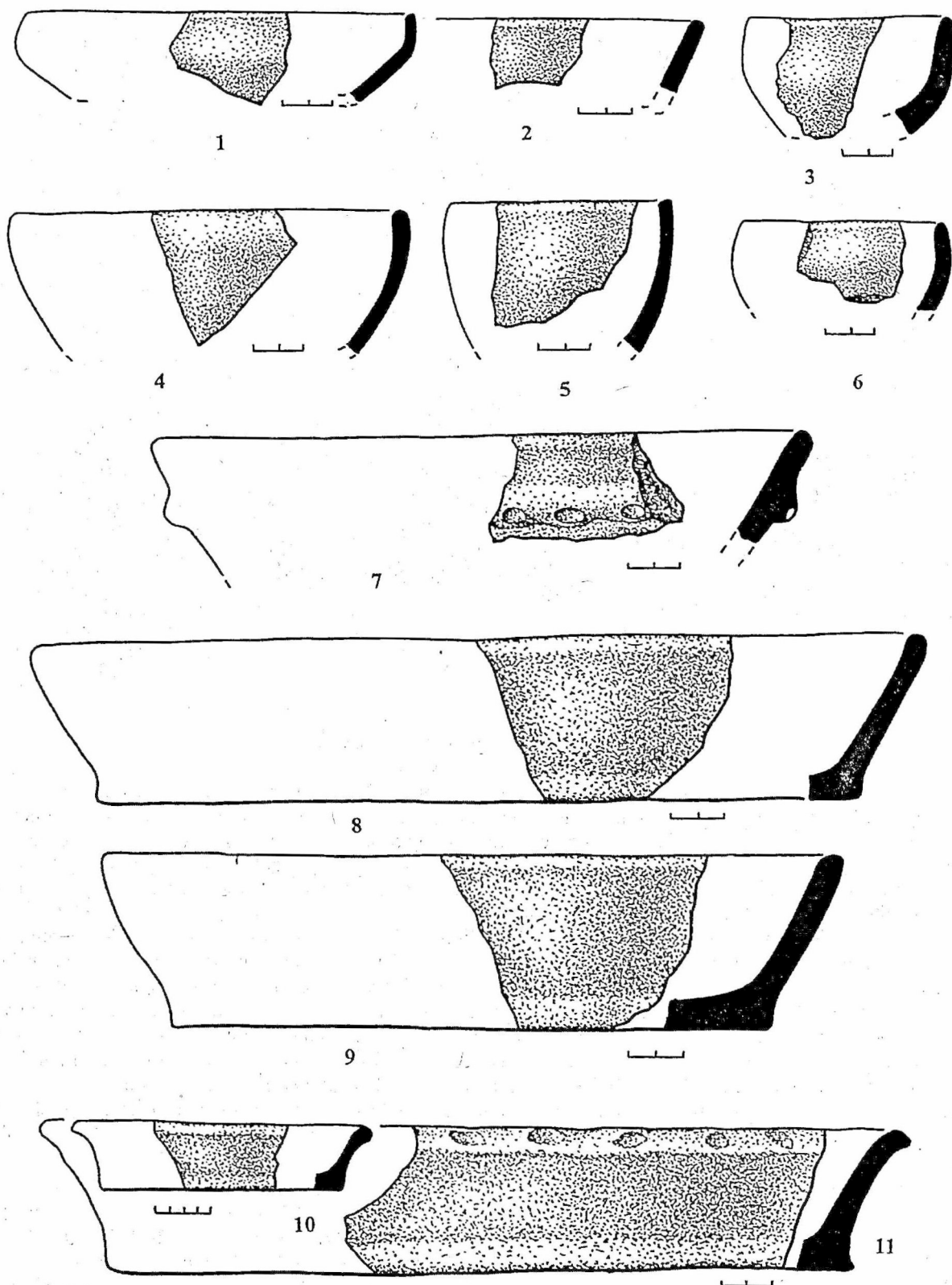

Fig. 14. Mereni II. Secțiunea V. Ceramică fină (1-6) și grosieră (7-11).

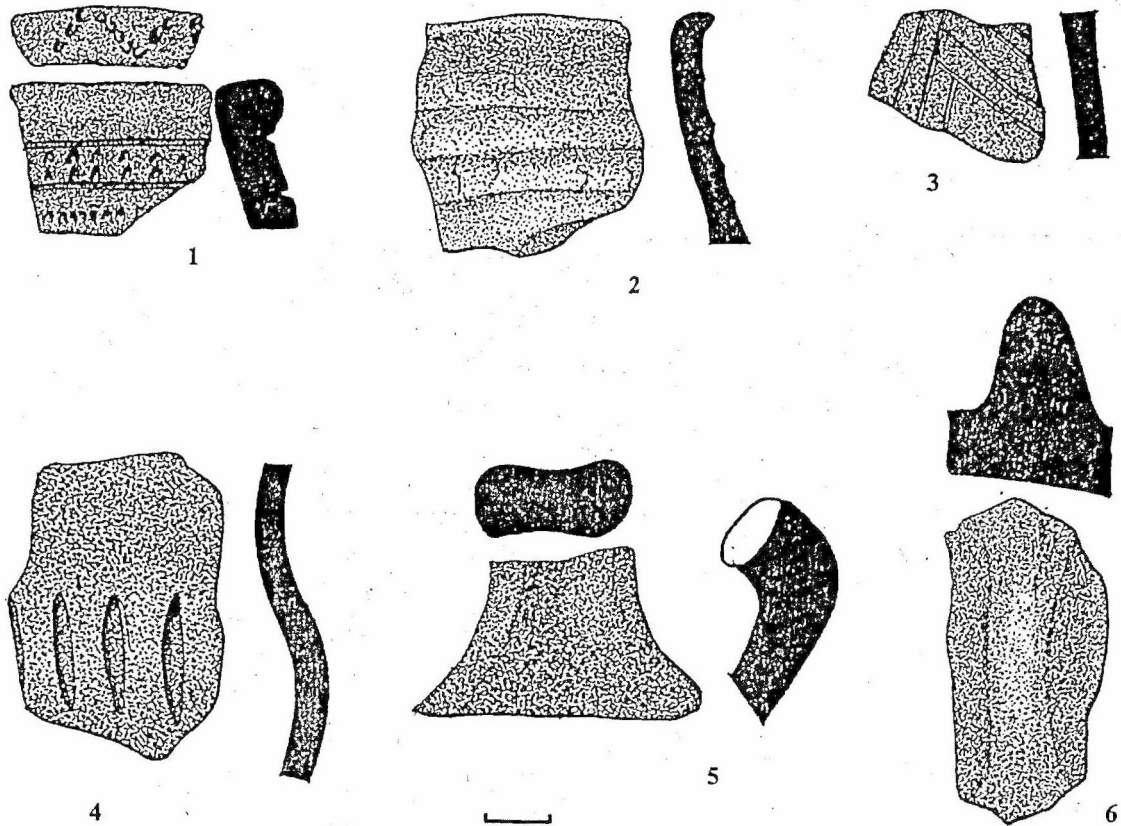

Fig. 15. Mereni II. Secțiunea V. Ceramică fină.

Menționez, în mod deosebit, câteva fragmente de ceramică pe care se plasează un brâu cu capetele întrerupte și lăsate în jos (fig. 11, 1-2). Analogii acestui tip de ceramică se găsesc în tot arealul complexului Sabatinovka–Noua⁴⁸ și se consideră că ceramica cu brâie care au capetele întrerupte lăsate în jos este de origine euroasiatică, iar analogii directe se găsesc practic în tot arealul culturilor epocii bronzului târziu euroasiatic, inclusiv în Kazahstanul de est⁴⁹. Totodată, se poate menționa că astfel de ceramică este străină în mediul cultural al epocii bronzului carpato-balcanic⁵⁰.

Caracteristic pentru toate siturile culturii Sabatinovka, inclusiv pentru așezarea de la Mereni, este volumul extraordinar de mic al ceramicii fine – mai puțin de 10 % din numărul total de fragmente atribuite epocii bronzului târziu. Ceramica fină din așezarea Mereni este reprezentată prin fragmente de la vase miniaturale (fig. 14, 1-6), cești, kantharos-uri (fig. 15, 1-4) și fragmente de torți de la aceste tipuri de vase (fig. 15, 5-6). Fragmentele au pereții relativ subțiri, de regulă cu suprafața netezită și ușor lustruită. Culoarea ceramicii, de obicei, este brun-gălbuie sau neagră. Decorul este foarte amorf, reprezentat prin linii paralele și triunghiuri incizate (fig. 15, 1, 3), caneluri late orizontale pe gâtul vasului (fig. 15, 2), caneluri scurte verticale (fig. 15, 4). Lipsa unui set reprezentativ de ceramică fină este un impediment pentru oarecare concluzii comparative detaliate. Însă, cu altă ocazie, a fost stabilit că ceramica fină este reprezentată în volum

⁴⁸ Sava, *Die Rolle der „ostlichen“ und „westlichen“ Elemente...*, p. 292, fig. 20; Șarafutdinova, *Stepnoe Podneprov'e...*, p. 144, fig. 58; Černjakov, *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e...*, p. 57-61, fig. 23,2-3,5; Toščev, Černjakov, *Kultovye zolniki...*, p. 130, fig. 7,37; Krivcova-Grakova, *Stepnoe Povolž'e i Pričernomor'e...*, p. 42-44, fig. 9,1,3,7; Sava, *Die Rolle der „ostlichen“ und „westlichen“ Elemente...*, p. 292, fig. 20; Meljukova, *Kultury predskifskogo perioda...*, p. 18, fig. 4, 8; fig. 6, 8; Smirnova, *Novye issledovanija poselenija Magala...*, p. 17, fig. 3,10; Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni...*, fig. 84/A; fig. 85/A; S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. Epoca bronzului în spațiul Carpato-Balcanic, I*, București, 1978, fig. 63, 2; 69, 1-2; 75, 7,10.

⁴⁹ S.S. Černikov, *Vostočnyj Kazachstan v epochu bronzy*, în *MIA SSSR*, 88, Moskva, 1960, p. 61,74,101, fig. 58,4

⁵⁰ Sava, *Die Rolle der „ostlichen“ und „westlichen“ Elemente...*, p. 292.

aproximativ egal cu ceramica grosieră numai în mormintele de tip Noua. Posibil că acest tip de ceramică avea o semnificație votivă, aplicată în mod deosebit în ritul funerar, fiind calificată ca o categorie prestigioasă, preluată din mediul culturilor carpato-balcanice⁵¹.

Este cunoscut faptul că așezările complexului Noua-Sabatinovka se caracterizează prin prezența cenușarelor. În mod obișnuit cea mai mare parte a materialului arheologic, inclusiv construcțiile de locuit, se găsesc în apropiere nemijlocită de cenușar sau sunt, de cele mai dese ori, suprapuse parțial sau completamente pe conturul cenușarului. În așezarea Mereni urme de cenușare nu s-au observat și, posibil, aceasta înseamnă că locuirea din epoca bronzului târziu a fost de o durată foarte scurtă⁵². Aceasta se confirmă și prin alte observații. În primul rând este necesar de menționat stratul de cultură foarte slab, cu extrem de puține unelte lucrate din os și piatră, tipice acestei culturi. Atipic este și volumul foarte mic al ceramicii, cu o pregnanță clară a ceramicii de tip grosier caracteristic fazelor timpurii ale culturii Sabatinovka. Aspectul timpuriu al materialului din așezarea Mereni este confirmat și de pumnalul de bronz corespunzător fazei Presabatinovka.

Or, reieșind din aspectul general al materialului arheologic din așezarea de la Mereni, se poate trage concluzia că așezarea poate fi datată în etapa timpurie a culturii Sabatinovka.

REMAINS OF THE LATE BRONZE AGE FROM THE SETTLEMENT OF MERENI

SUMMARY

The article describes the main results of the field surveys in the vicinity of the settlement of Mereni, Chișinău county, Moldova Republic, where the materials, relating to the Sabatinovka culture were revealed. 1650 square meters have been surveyed within this area during two years (1986–1987). Five surface sub rectangular dwellings and nine household pits were revealed. From two to four open type hearths were found in the dwellings. Several main types of vessels, which had ornament in rare cases, represented the ceramic complex. The pots with a decoration in the form of a bolster under the rim or on the neck are met most often. The coarse vessels of a simple shape prevail (90%). The thoroughly burned and polished vessels are rare and account only for 10%.

Two zoomorphous figurines, a bronze dagger, several bone pieces were found on the settlement. The results of the classification of the revealed materials suggest that the settlement should be dated in the late stage of the Sabatinovka culture.

LIST OF FIGURES

Fig. 1. Situational plan (A) and topographic plan (B) of monuments from the neighborhood of the village Mereni. Conventional Signs: a – settlements; b – barrows; c – lakes. Scale of the plan (B): 1 × 25 000 m.

Fig. 2. Mereni II. Plan of the excavation area V.

Fig. 3. Mereni II. Materials from excavation area III and V: 1, 2, homomorphous figurines from construction nr. 58; 3, horn pieces with traces of working from construction nr. 43; 4, astragal with traces of working from construction nr. 43; 5, 6, vessels from the cultural layer (stratum) of excavation area III; 7, fragment of a bronzes needle (?) from construction nr. 17; 8, bronze dagger from the cultural layer of excavation area III (1-2, burned clay; 3-4, horn and bone; 5-6, ceramic; 7-8, bronze).

Fig. 4. Mereni II. Excavation area V. Plan and cross-section of construction nr. 17. Conventional Signs: a - gray soil; b – black soil; c – light-brown soil; d – black soil; e – contemporary soil surface; f – sterile soil; g – hearths; h – ash; i – stones.

Fig. 5. Mereni II. Excavation area III and V. Pit nr. 41; 46; 58; 59.

Fig. 6. Mereni II. Plan and cross-section of construction nr. 43.

Fig. 7. Mereni II. Excavation area V. Pit nr. 65; 66; 86; 88.

Fig. 8 Mereni II. Excavation area V. Plan and cross section of construction nr. 70.

Fig. 9. Mereni II. Excavation area V. 1 – Plan and cross section of construction nr. 78, 2 – Plan and cross section of construction nr. 92.

Fig. 10. Mereni II. Excavation area V. Coarse ceramic.

Fig. 11. Mereni II. Excavation area V. Coarse ceramic.

⁵¹ Sava, *Die Rolle der „ostlichen“ und „westlichen“ Elemente...*, p.283; idem, *Die Bestatungen der Noua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung spätbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten. PAS, Band 19, Kiel, 2002, p. 221-222.*

⁵² În acest sens este necesar de menționat că sunt de acord cu opinia lui I. Dragomir care considera că cenușarele s-au format în urma stocării permanente a bălegarului vitelor și a depozitării gunoaielor și a resturilor menajere din jurul sălașului, iar mărimea cenușarului depindea de durata existenței așezărilor sezoniere (vezi I.T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadinești (r. Berești, reg. Galați)*, în *Materiale*, 6, 455-463; idem, *Săpăturile arheologice de la Cavadinești (r. Berești, reg. Galați)*, în *MC*, 7, 152-157; idem, *Contribuții arheologice și etnografice referitoare la procesul de formare a așezărilor de tip cenușar „zolniki“*, în *Danubius*, 10, 1981, 31-58).

Fig. 12. Mereni II. Excavation area V. Coarse ceramic.

Fig. 13. Mereni II. Excavation area V. Coarse ceramic.

Fig. 14. Mereni II. Excavation area V. Fine (1-6) and coarse (7-11) ceramic.

Fig. 15. Mereni II. Excavation area V. Fine ceramic.